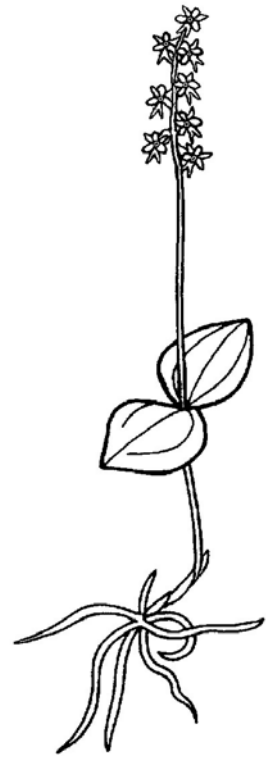

Listéra

2 - 2021

TELEMARK BOTANISKE FORENING

LISTÉRA - Tidsskrift for Telemark Botaniske Forening
(NBF, Telemarksavdelingen)
36. årgang, 2021, nummer 2

ADRESSER OG TELEFONER:

TELEMARK BOTANISKE FORENING, org.nr. 989 212 621
Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn. Girokonto: 0530 3890647
Foreningens e-mail-kontakt: a-jhalvo@online.no
Foreningens hjemmeside: www.miclis.no/tbf

Kasserer: Åse Halvorsen, a-jhalvo@online.no
Tlf.: 35500135 / 91595087

Styremedlem: Øystein Nilsen, oeysnil@online.no
Tlf.: 93259233

Styremedlem: Christian Kortner, ckortner@online.no
Tlf.: 91894169

Styremedlem: Bjørn Erik Halvorsen, b-halvor@online.no
Tlf.: 35289517 / 91310296

Styremedlem: David Mundal, davmundal@gmail.com
Tlf.: 41229294

1. Varamedlem: Øivind Kortner, okortner@online.no
Tlf.: 91541184

2. Varamedlem: Anne Vinorum, anne@vinorum.net
Tlf.: 35514117 / 95989195

I redaksjonen:

Charlotte Bakke (c.bakke@sf-nett.no), Norman Hagen (nohagmobil@gmail.com),
Kåre Homble (k.homble@online.no), Kristin Steiniger Vigander (kristvi@gmail.com)

For bilder uten oppgitt fotograf er det forfatteren som er fotograf.

Forsidebildet: Krusfrø *Selinum carvifolia* Fotograf: Øystein Ruden
ISSN: 0801 - 9460

Våren begynner om høsten

Det ryker og fyker fra stengler og strå.

Det bugner av moden frukt.

*Vinden hvirvler en sky av små
former og farger ut i det blå.*

Det vrimler av frø på flukt.

*De danser og stanser. Hvert frø er en drøm,
en verden hvor våren bor.*

Noen seiler på bekkens strøm.

I tjernet legger en del på svøm.

Og noen glir ned i jord.

*Det fryser. Det lyser av snø på fjell,
og livet får karrige kår.*

Men vinteren taper allikevel.

*Spirer lever bak brune skjell
og er en ukuelig vår.*

Taraxacum sect. Ruderalia Wikipedia

Dagny Tande Lid

Dikt fra *Hjem fra stevnemøte*. H. Aschehoug, Oslo 1979.

TO SPREDNINGSVILLIGE STORKENEBBARTER I HAGEN: BRUNSTORKENEBB *Geranium phaeum* OG SIBIRSTORKENEBB *Geranium sibiricum*

Roger Halvorsen

To storkenebbarter har etablert seg rundt i hagen på Hanaval i Hof de siste åra, brunstorkenebb *Geranium phaeum* og sibirstorkenebb *G. sibiricum*.

Brunstorkenebb er opprinnelig ei prydblant som en og annen gang sprer seg utafør hage eller naturaliseres som det kalles, men den er ei fin plante som avgjort fortjener sin plass her hjemme. Den er lett å dyrke og må ”tuktes” litt innimellom når den slippes inn i hagen din. Den har lang blomstringstid og viser seg fram med fargevarianter. Hos meg blei den staude.

Sibirstorkenebb er nok kommet inn på tomta (hagen) som et ugras, trolig fra Oslo. Den er ifølge Lids flora blitt innført i Norge de siste 50 åra, og det ser ut til at den har evnen til å spre seg raskt der den kommer inn. Den kan neppe kalles en ”vakker” staude, men jeg vil heller ikke betegne den som noe plagsomt ugras selv om den er flerårig og har en god frøproduksjon som gjør at den holder lett stand i bed og plenkanter rundt i hagen.

Brunstorkenebb

Brunstorkenebb er flerårig og

Brunlilla fargevariant av brunstorkenebb
Geranium phaeum

ganske grei å artsbestemme fordi den er litt ulik de fleste andre artene i slekta *Geranium*. Den arten av våre vanlige og ville arter som den minner mest om, er skogstorkenebb *Geranium sylvaticum*. Kanskje er det først og fremst fargen på blomstene (vanligvis), og så dette at blada

normalt er utstyrt med noen mørkere (brunrøde) tegninger like utafor bladfestet (se bildet) som gjør det lett å skille den fra skogstorkenebb. Blada hos brunstorkenebb har dessuten ikke så dype innskjæringer

Bladverket hos den brune fargevarianten har ofte brune flekker på blada.

som skogstorkenebb. Blomstene som er 2-3 cm breie, sitter gjerne 2-3 sammen på hvert skaft og står ofte litt "sidevendt" om en kan bruke et slikt uttrykk (se bildet). Kronblada blir gjerne litt bakoverbøyde etter hvert. Begerblada er broddspisse, langhåra og har i tillegg kjertelhår.

Blomsterfargen er i *Den nya nordiska floran* (2003) beskrevet som "mörkt brunlila". I *Lids Norsk flora* (2005) er fargen på kronblada angitt som mørkt brunraude (sj. mørkfiolette), og den nyanseforskjellen som Lid nevner er tydelig når fargevariantene av blomster holdes ved siden av hverandre. I tillegg finnes det

Mørkblå fargevariant av brunstorkenebb
Geranium phaeum

Hvit fargevariant av brunstorkenebb *Geranium phaeum*

også en hvit variant som er like spredningsvillig som de andre variantene. Arten er, som nevnt over, ganske lett å dyrke og fortjener så avgjort en plass i en hagekant eller et rikholdig bed.

Brunstorkenebb er tatt med i Lids flora (norsk og svensk) første gang i 1963, og oppgis bare som ”forvilla i parker Sverige”. I mine utgaver av Lids flora, finner jeg den oppgitt for Norge først i 1994-utgaven.

Sibirstorkenebb

Denne arten er ganske småblomstra med blomster som er bare 1-1,5 cm breie og som oftest sitter enkeltvis (noen ganger to sammen). Blomstene er heller ikke særlig prangende med en svært lys rødrosa til lysfiolett farge på kronblada og med tynne mørkere årer. Stengelen blir gjerne litt veik og nedliggende utover sommeren og høsten og har hvite nedvendte hår. De nedre blada er dypt innskårne med 5-7 fliker, mens de øvre som oftest har 3 fliker. Begerblada er spisse og har hvite hår. Delfruktene har sprikende hår.

Alt i alt vil jeg påstå at dette ugraset er ikke en art en legger merke til før den virkelig har vokst seg kraftig og lagt seg ut i bredden (og er blitt et spredningsvillig ugras).

I 1994-utgaven er sibirstorkenebb kommet med som ”Innført dei

Sibirstorkenebb *Geranium sibiricum*

siste 50 åra og spreier seg truleg”. I 2004-utgaven er dette endra til ”Innført dei siste åra, bufast”. I min siste utgave av *Den nya nordiska floran* (2003) er ikke sibirstorkenebb avmerka for Sverige på det lille utbredelseskartet for Norden. Det er vel imidlertid ganske sannsynlig at den også har fått fotfeste i vårt naboland.

Voksesteder for arten er oppgitt å være veikanter, gater og skrotemark, men det er tydelig her i Hof at den mer enn gjerne tar til takke med status som ”hageugras”.

Litteratur

- Lid, J. 1963. *Norsk og svensk flora*. Det Norske Samlaget, Oslo.
 Lid, J. & Lid, D.T. 1994. *Norsk flora*, 6. utg. v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.
 Lid, J. & Lid, D.T. 2005. *Norsk flora*, 7. utg. v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.
 Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand.

ORKIDÉFELTET

Statusrapport per 25. oktober 2021 om enga ved Tangenveien ved Brevik

Bjørn Erik Halvorsen

I høstnummeret av *Listéra* 2020 skreiv jeg om begivenhetene knyttet til orkidéenga ved Tangenkaia. TBF ble spurt om i hvilken grad de kunne bidra med dugnad på stedet, og få godtgjørelse til foreningen for dette. Ved å kontakte noen av dem som oftest deltok på ryddedugnader, ble konklusjonen av vi ikke var villige til å gå inn på en slik avtale. TBF hadde for få unge, spreke, dugnadsvillige personer til å påta seg denne oppgaven over en tidsperiode på flere år. Dette ble meddelt partene.

Etter dette kom det ikke flere innspill om hvordan dette kunne løses på annen måte. Det var nevnt at Miljøpartiet De Grønne (MDG) kunne være en bidragspartner på dugnader. Dette har det ikke blitt noe mer snakk om. Her må det legges til at i det siste halvåret har det vært personellmessige utfordringer hos statsforvalteren, og dette er en del av forklaringen på at lite har skjedd. Tiltakshaver og utbygger av området har bidratt med å legge ut steinblokker for å hindre at biler kjører inn i enga.

Hva har TBF gjort i denne perioden? Ikke mye, men likevel har vi hatt noen bidrag. 24. juni var Trond Risdal og Bjørn Erik Halvorsen på stedet og tok en full artskartlegging av det åpne

området. 5. juli var Åse Halvorsen, Odd Magne Langerød og Bjørn Erik Halvorsen på stedet og fjernet blomstrende skvallerkål, for å hindre frøspredning. Fra denne dagen kunne de rapportere store mengder med blomstrende rødflangre.

Jeg besøkte området nå (siste uka i oktober). Løvtrærne er godt i gang med å innta enga på nytt. Det er så høy vegetasjon at man må vite hvor tyskerbrakkene stod for å finne restene av steinsettingene i den høye vegetasjonen. Spørsmålet er om man kan få til en felles ryddedugnad til våren 2022, før alle brudesporene skyter nye skudd?

Rødflangre *Epipactis atrorubens*

ÅKERBÆR *Rubus arcticus*, FINNENES MESIMARJA ELLER OM DU VIL: HONNINGBÆR

Roger Halvorsen

I vårheftet av *Listéra* dette året skreiv Sigrid Nordskog ein liten artikkel om åkerbær *Rubus arcticus* som er funnen i nærleiken av den no nedlagde campingplassen ved Syftestad i Kviteseid. Fyrste gongen eg fekk sjå åkerbær i Kviteseid var 1. juli 1993.

Funnstaden ligg i eit område like utanfor sjølve campingplassen. Den er, som Sigrid skriv, den einaste kjende veksestaden i kommunen for ein art som vi ikkje heilt kan skjønna korleis er komen hit. Sjølv sagt er det mest truleg at åkerbær i Kviteseid har ein heilt naturleg forekomst, men kan hende er det òg andre forklåringar på at arten finst her.

Åkerbær er òg kjend frå ein annan lokalitet i Telemark. Den er funnen ikkje langt unna Mårbu Fjellstove ved Mårvatn i Tinn, nær grensa mot Buskerud. (Sjå lenger nede!)

Teorien om "frø innkomne med ein turist med eit glas med syltetøy" er eg ganske viss på ikkje kan vere forklåringa sidan det er høgst usannsynleg at frø vil overleve når ein kokar syltetøy. Eg er heller ikkje den skuldige, og eg er òg ganske viss på at Finn Wischmann heller ikkje har hatt ein finger med i spelet. Han var med på ein ekskursjon med TBF i 1996 til Kviteseid då planta vart vist fram.

Utbreiing av åkerbær i Noreg
Norgeskart

Historia om korleis eg vart kjend med at åkerbær vart funnen i Kviteseid, er følgjande: For mange år sidan kom eg i kontakt med

Åkerbær *Rubus arcticus*

Øystein Dalland frå Porsgrunn i ein eller annan samanheng der praten gjekk om natur, i fyrste hand om botanikk. Då fortalde Øystein meg at han hadde funne åkerbær langs elva Dalaåi som renn forbi campingplassen ved Syftestad, like nord for Kviteseidbyen. Øystein er ein svært naturinteressert person med mykje kunnskap og engasjement, og han visste godt kva han snakka om. Han hadde hatt ein jobb for Telemark fylke i samband med vatnbruksplanen for Dalaåi og Kviteseidvatn frå 1989 til 1993 der han skulle synfare områda med vekt på mellom anna kulturminne, arealbruk og ikkje minst naturkvalitetar. Det var då han kom over førekomsten av åkerbær. Han fortalde ganske nøye kvar veksestaden var. Planta skulle vekse

langs elva på eit område som veksla mellom eng og øyrer med litt fukt. Det førte til at eg vitja staden for å sjå etter planta. Eg fann den etter noko leiting i området som Øystein hadde peika ut. Den fanst på fleire klårt avgrensa felt på staden. Då eg fann lokaliteten, stod åkerbærplantene i vakker bløming.

Eg undra nok ikkje så mykje den gongen på korleis åkerbær var komen til Kviteseid, men eg har grunna på dette i mange år sidan utan at eg er vorte viss på svaret. Ein ting som eg hugsar frå den gongen, var at på eit par felt på staden var det planta inn ein del eksemplar av ein eller annan for oss ukjend art av furu. Furuplantene var ikkje særskilt høge, eit par desimeter kan hende, og dei verka å vere etter måten nyleg planta, kan hende eit par-tre

år tidlegare. Eg har sidan grunna på om åkerbæret kan ha kome inn med desse furuplantene. Det som likevel talar imot, er at bestandane av åkerbær var så store og godt etablerte i høve til storleiken på furuplantene, at det verkar lite truleg at åkerbær og småfuruene var komne dit samstundes.

Litt botanikk om åkerbær

Åkerbær er sambu. Planta liknar nærast ei molteplante, men har 3-kopla blad og raude til mørk rosa blomar. Sjølve bæret er noko mindre enn ei molte, med ein brunraud til mørk raud farge og med ein svært aromatisk smak. Det er svært sjeldan at åkerbæret set frukt så langt sør. (Lokaliteten i Kviteseid verkar å vere den sørlegaste i Noreg.)

Åkerbær er sjeldsynt i Sør-Noreg, men med ei rekkje førekomstar frå Løten til Os i Hedmark, og litt meir spreidd vestover i Oppland og Buskerud. Den er ganske sjeldsynt i Trøndelag og Nordland, medan den er vanlegare igjen i Troms og det indre av Finnmark. (Sjå utbreiingskartet lenger oppe!)

I Sverige og Finland er arten ganske vanleg. Utbreiingsområdet strekkjer seg frå Skandinavia, gjennom heile Sibir og vidare inn i Alaska. I dei nordlegaste delane av Nord-Amerika veks det fleire underartar av åkerbær.

Åkerbær i Telemark

Som nemnt ovafor er åkerbær òg kjend frå ein lokalitet i Tinn. Den er funnen ikkje langt frå Mårbu, svært nær grensa mot Nore og Uvdal, der den òg har fleire nærliggjande førekomstar som ligg heilt inntil grensa mot Telemark. I *Artskart. no* kan det verka som om åkerbær har fleire lokalitetar nær Mårbu Seter og Fjellstue, på båe sider av grensa mellom Telemark og Buskerud. Fyrste funnet i kommunane Tinn og Nore og Uvdal vart gjort i 1923 av S. Heber (Tinn) og i 1929 av B. Sjøtveit (Nore og Uvdal). Kan hende handlar det om same funnstaden, særleg for Hebers funn der "Mårbu" er nemnt som funnstad.

Berre åkerbær?

Eg har tidlegare samla materiale som vart sendt til Botanisk museum på Tøyen som stadfesta at det

Åkerbær *Rubus arcticus*

verkeleg var åkerbær. Eg sende òg noko materiale til Bergen og fekk då svar frå professor Fægri. Han antyda at noko av materialet kunne likne på hybriden mellom åkerbær og teiebær *Rubus saxatilis*, men det opphavlege resultatet vart i alle høve ståande. Denne hybriden *Rubus x castoreus* er funnen mange stader der begge desse artane finst. I *Den nya nordiska floran* vert hybriden kalla bäverbär (Castor = bever). Hybriden er mest lik teiebær. Den set sjeldan frukt og veks i store bestandar. Den skal kunne kjennast på at den har utløparar og at fleire blomar veks i lag. Dei har ein bleikrosa farge.

Lagnaden for åkerbær i Kviteseid

Det er eit par-tre år sidan eg var på staden der åkerbær veks. Arten

Åkerbæret som vart ete av tre personar

har det ikkje så bra på lokaliteten. Dersom åkerbæra skal overleve på veksestaden, må det gjerast ein stor innsats med å rydje kratt.

Bær av åkerbær

Sigrid skreiv om si oppleving av åkerbær ved Syftestad at ho aldri har sett bær av *Rubus arcticus*, langt mindre smaka syltetøy. Det har eg! Og det smaka vedunderleg!

I 1995 var eg attende på Syftestad saman med Kjell Thowsen og Bjørn Erik Halvorsen for å sjå nærare på lokaliteten, og den gongen fann vi eitt bær, seier og skriv eitt einaste bær (!). Vi var tre vaksne mannfolk, og vi delte dette bæret i tre slik at alle tre fekk ein smak, og eg lyg ikkje, eg har sanneleg ei rar kjensle av at smaken av dette åkerbæret er der framleis. Det er einaste gongen i livet eg har funne bær av åkerbær og fått smake det i frisk form. Eg har òg sett åkerbær i bløming berre i Kviteseid, men eg har sett åkerbærplanter både i Finland og i Baltikum. Og eg har hatt gleder av å smake åkerbærsyltetøy! At bæret på finsk vert kalla "honningbær", skjønar eg så vel. Det seiast at den finske likøren, Mesimarja Likööri, er svært god, og det er den, men eg vedgår gjerne at eg vel syltetøyet framfor likøren.

Elles skjønar eg godt Sigrids glede over å få sjå åkerbær i Kviteseid. Kan hende, om nokre år, kan nokon, Sigrid òg, finne eit bær og dele på tre.

BJØRK ER BJART ER LYS – ER NORDENS TRE

Anders Often

Bjørk *Betula* sp. er ganske sikkert Norges vanligste treslag. Fra nord til sør og fra strand til fjell. Alle vet hva bjørk er – botanisk. Og den islandske artisten Bjørk er kanskje Nordens mest kjente artist – internasjonalt. Og det passer bra. For våre enorme, atlantiske bjørkeskoger er spesielt for Norden. Man finner dette kun ett annet sted på Kloden, og det er rundt Beringstredet – rett motsatt oss, på andre siden av den nordlige halvkule.

Hvis man kikker i standardflora for Norge, dvs. Lids flora (siste utgave fra 2005), er det 6 naturlige taksa av *Betula* sp. i Norge. Det er de tre kjente: hengebjørk *B. pendula* coll., bjørk *B. pubescens* coll. og dvergbjørk *B. nana* coll. Og disse tre er igjen delt i to subspesifikke taksa. Disse seks enhetene skal jeg kort beskrive. Fordi bjørk er variabel, og fordi alle taksa kan hybridisere med hverandre (... dette er unge fylogenetiske grupper, under pågående evolusjon og med relativt liten genetisk barriere), er det opp gjennom årene beskrevet mange varianter som man i dag ikke tar hensyn til. Individ innen samme populasjon kan også variere mye i viktige karakterer som bladform, behåring, grad av vorter og hår på unge kvister. Evne til å sette stubbeskudd – sammenlignet med vanlige kvister – kan også avvike. Og økologisk, hvorvidt treet vokser tørt eller fuktig.

Så bjørke-taksonomi er ikke enkelt. Man kan lett gå i baret/kvistene. Det er en velkjent botanisk røverhistorie om dette: En svensk bjørke-frimerkesamler rundt 1900 var ekstrem. Beskrev mange arter, former og varieteter. Det gikk over stokk og stein. Men de ble oppskriftsmessig publisert. Og dermed noe man nærmest så seg nødt til å ta hensyn til. Så var det en svakt ondsinnet person som så seg lei på dette og samlet ulike kvister fra ett og samme tre og sendte til ”eksperten” – og da sendt som ulike innsamlinger han var nysgjerrig på hva var. Vedkommende fikk så materialet igjen og da pent etikettert og bestemt til diverse ulike navnsatte bjørketaksa. Den ondskapsfulle gjorde resultatet kjent. Pent gjort var dette absolutt ikke. Og jeg gidder ikke google sannhetsgehalten i historien. Men faktum er iallfall at ihuga bjørke-splittere fikk et skudd for baugen. Og slik har det vært frem til i dag.

Et annet aspekt med *Betula* sp. er jo at det finnes hagekultivarer som kan forville seg og dermed også sudde til den fra før vanskelige gruppe. Mest kjent er flikbjørk / ornäsbjørk *B. pendula* f. *laciniata* med blad med dype innskjæringer. Denne kultivaren er tatt i kultur flere ganger (planten kloner), så folk med godt blikk for bjørk kan se forskjell på ulike gen-linjer av flikbjørk. Men altså: De 6 hoved-taksa slik Reidar Elven behandlet disse i siste Lids flora (2005), og da basert på morfologi og plantegeografi:

Nedenfor er disse seks taksa kortfattet beskrevet. Alle typer bjørk kan sette rotskudd hvis de kappes, men noen ganger skjer dette ikke. Men ingen bjørk setter utløpere – som for eksempel osp og noen poppelarter gjør.

(1a) Vanlig hengebjørk *B. pendula* var. *pendula*

Dette er den vanlige hengebjørka. Den finnes fra litt opp i dalene og langs kysten til ca. Narvik. Hengebjørk vokser som regel ganske tørt. Det kan

Hengebjørk *Betula pendula*. Foto: Bård Haugsrud

(1) Hengebjørk *B. pendula* coll.

(1a) Vanlig hengebjørk *B. pendula* var. *pendula*

(1b) Lapphengebjørk *B. pendula* var. *lapponica*

(2) Bjørk *B. pubescens* coll.

(2a) Dunbjørk *B. pubescens* ssp. *pubescens*

(2b) Fjellbjørk *B. pubescens* ssp. *tortuosa*

(3) Dvergbjørk *B. nana* coll.

(3a) Vanlig dvergbjørk *B. nana* ssp. *nana*

(3b) Tundrabjørk *B. nana* ssp. *tundrarum*

bli store, flotte og høyreiste trær. Bladene er typisk rombeformede og med ganske grove tenner som igjen er små-tannede. Kvistene – ikke minst stubbeskudd – er tett besatt med små harpiksvorter. Det er ikke dunhår.

(1b) Lapphengebjørk *B. pendula* var. *lapponica*

Dette er en nordlig form av hengebjørk, antagelig innvandret fra nordøst etter siste istid. Man finner den i dag i Pasvik, kanskje i Indre Troms og trolig i nordøstlige strøk av Hedmark. Her vokser den typisk på tørre sand- og grusmoer i Sømådalen, og rundt Drevsjø. Det er meget vakre trær. Og enda mer hengete enn vanlig hengebjørk. Og med enda lysere stamme. Og med enda mer tydelige bladkarakterer, dvs. skarp rombeform og svært tydelig dobbelttanning. Men de to typene av hengebjørk avgrenses like fullt best biogeografisk. Og økologisk. Lapphengebjørk vokser som regel ikke i varm skog/sørvendte berg slik vanlig bjørk gjør i kanten av hoved-utbredelsesområdet. Men altså mer på tørre, skrinne furumoer.

(2a) Dunbjørk *B. pubescens* ssp. *pubescens*

Dette er Norges vanligste treslag, fra Lindesnes til nesten Nordkapp. Det er det de fleste vil tenke på som bjørk. Det kan bli store trær. I lavlandet vokser delvis dunbjørk og hengebjørk sammen, og da vokser dunbjørk der det er vått, mens hengebjørk vokser der det er tørt

Bjørk *B. pubescens*. Foto: Bård Haugsrud

og veldrenert. Bladene på dunbjørk er noe tilspissede ovale, ikke rombeformede som hos hengebjørk. Det er enkelt tanning, og årsskudd er dunhårete – ikke vortete som hos hengebjørk.

(2b) Fjellbjørk *B. pubescens* ssp. *tortuosa*

Det er glidende overgang fra ganske høyreist dunbjørk og til kronglete fjellbjørkeskog, og lengst nord blir det stort sett kun det siste. Denne variasjonen gjør at det er dunbjørk / fjellbjørk som tidligere – av taksonomiske ”splittere” – ble beskrevet som mange ulike taksa. Dette har ikke noe for seg – enkelt og greit. Det er også ganske sannsynlig at fjellbjørk kan ha oppstått etter

Fjellbjørk *B. pubescens* ssp. *tortuosa*
Foto: Egil Michaelsen

hybridisering mellom dvergbjørk og dunbjørk. De knudrete, typiske mangestammede og til dels nedliggende individene kan minne om forvokst dvergbjørk. Likeså fjellbjørkas ganske tykke og små – ganske ovale blad. Hybridisering mellom fjellbjørk og dvergbjørk er ikke uvanlig i fjellbjørkeskogen. Og slike individ er ganske greie å ta ut – som intermediære. Fjellbjørk – alt i alt – ligner klart mest på dunbjørk.

(3a) Vanlig dvergbjørk *B. nana* ssp. *nana*

Dette er det som folkelig ofte kalles kjerringris – altså lave, tette og vidt utbredte kratt som er fra 50 cm til ca. 1 m høye, avhengig

om de vokser tørt eller fuktig. Og hvor høyt til fjells det vokser. Dvergbjørk er ofte frodigst i øvre del av fjellbjørkeskogen. Men arten kan også gå ned i lavlandet, og da typisk på myrkant eller langs elver. Slike forekomster kan være utrolig langlevde da de nedliggende – og de litt rotslående stammene til dvergbjørk – danner tette, robuste kloner.

Dvergbjørk *B. nana* ssp. *nana*
Foto: Bård Haugrud

De nesten runde, små bladene – som er sirlig rundtannete – er populære å klippe av og ta inn til pynt, sette i avlagte ostekjeler eller dertil egnede traue. I alle fall tradisjonelt, på setre og slikt. Mor mi – som var vokst opp på et småbruk i Alvdal – gjorde alltid dette. Nå enten

det var på hytta i Gammeldalen, Tynset eller hjemme på Tynset.

Dvergbjørk kan få gnistrende høstfarger, i gult og rødt. De andre bjørke-taksa blir stort sett skinnende gule om høsten. Hvis de da ikke er angrepet av bjørkemålere og nærmest oppspist. Eller det er en fuktig høst og det kommer mye sopp på bladene. Men i tørre dalstrøk og i de innerste fjordene langs kysten blir som regel bjørka gnistrende gul om høsten. Først dunbjørk. Litt senere hengebjørka (og den blir enda mer knallgul). Da er det fint å avstandsregistrere den ene eller andre arten – i særdeleshet i sørvendte dalsider med mye hengebjørk, og da på steder det ellers er mest dunbjørk.

(3b) Tundrabjørk *B. nana* ssp. *tundrarum*

Dette er de ytterst få bjørketustene som vokser på Svalbard. Nøkkelkarakteren for å skille disse fra

vanlig dvergbjørk er (fra Lids flora – 2005-utgaven): ”Årskvister med tydelege, raude harpikskjertlar” (syn. *B. glandulosa*). Dette har ikke den vanlige dvergbjørka. Biogeografisk henger tundrabjørk på Svalbard sammen med forekomster i Nord-Amerika og Sibir. Men det skal sies: Tundrabjørk på Svalbard kan også være en hybrid mellom *B. nana* og *B. glandulosa* – altså det samme som man har på Island.

Nå skal det til slutt gjentas at våre bjørkearter er formrike. Bjørk er ikke lett! Og dvergbjørk kan hybridisere med både dunbjørk og hengebjørk. Og hengebjørk og dunbjørk kan hybridisere seg imellom. Svært mange karakterer er det heller ikke å se på. Bortsett fra de som er nevnt brukes rakleform og form på rakleskjell – det siste for å skille mellom dunbjørk og hengebjørk. Helt til slutt: Dette er sambu rakletrær. Og det er faktisk litt forskjell på typiske rakleskjell hos dunbjørk og hengebjørk: Hos dunbjørk har disse form som ei speiderlilje (altså litt opprette sidefliker, dog butte). Hos hengebjørk litt form som en falk: Kortspisse og rett utstående sidefliker med buet overside og strak underside.

Tundrabjørk *B. nana* ssp. *tundrarum*
Foto: Egil Michaelsen

BRUNKLØVER *Trifolium spadiceum*

Roger Halvorsen

Brunkløver er ingen vanlig art i Telemark. Sjøl så jeg den første gang og eneste gang i vårt gamle fylke på det stedet der så mange av våre venner blant botanisk interesserte har sett arten: Hjartdal, Steinskotet, i krysset mot Rydningen. Ifølge Artskart kan det se ut til at Finn Wischmann var den første som fant arten der. Det var 3. juli 1986. Finn viste noen av oss lokaliteten seinere, og Olaf Svendsen samlet den der allerede uka etter, 11. juli. Sjøl står jeg oppført i Artsdatabanken med et besøk 15. juli 1986. Jeg husker godt dette besøket da forekomsten ble vist fram for flere av oss TBfere på en tur vi hadde i området. Ikke at jeg husker dato og år, men jeg husker godt det inntrykket denne vakre

Brunkløver *Trifolium spadiceum*, Jämtland 1916

og litt selsomme kløveren gjorde på meg der den vokste i lag med blant annet en del skogmarihand *Dactylorhiza fuchsii*. Jeg ser av den ”botaniske turiststrømmen” til Steinskotet i Hjartdal at det ganske sikkert er mange som har hatt en god opplevelse i veikanten her. Som det er sagt før: ”Evig eies kun det delte!”

Utbredelse i Norge og Vestfold-Telemark

Dersom vi ser på den norske utbredelsen til brunkløver, ser vi at den hører til det som har fått betegnelsen *det sørøstlige elementet* der hovedtyngden av funna er gjort i de sørøstlige delene av landet. I tillegg er det gjort noen svært spredte funn på Vestlandet og i Trøndelagsområdet, samt at det fins et enslig funn i Sør-Varanger fra 1950, der den visstnok skal være såkalt krigsspredd. Totalt i Artsdatabanken er det i skrivende stund oppført 142 observasjoner, men som vanlig er noen av disse lokalitetene notert ved flere observasjoner. Dette øst-sørøstlige preget for brunkløver forsterkes om vi ser på den nordiske utbredelsen (*Hultén* 1971) og utbredelsen i Baltikum og videre østover et stykke inn i Russland og de østlige delene av Sentral-Europa (*Hultén og Fries* 1986).

For Telemarks vedkommende er arten notert nesten 30 ganger, hvorav nær ti av angivelsene er fra lokaliteten i Hjordal, siste gangen i 2017. Snakk om å være ”omsvermet”! Første funnet i Telemark blei ifølge Artsdatabanken gjort i 1903 av Casp(er eller -ara?) Dyring på Mule, mens i *Flora grenmarensis* (1911) oppgir Dyring to finnere for arten: Carl Traaen som samlet den ved Ørstvedt, og Dagmar Dyring som samlet den på Mule. (Er Dagmar den samme som Caspara?) Av lista for Telemarks vedkommende ser vi dessuten at vår ”redaktør” av *Listéra*, Norman, har funnet arten på det foreløpig eneste voksestedet i Nome.

For Vestfolds vedkommende blei den samlet i Sande så tidlig som i 1884 av J.E. Thomle. Ellers har Johan Dyring, som virket som overlærer ved Seminaret (gamle lærerskolen) i Holmestrand, noen innsamlinger de første to tiåra herfra.

Lid skriver at brunkløver er innført og er blitt ”bufast” og ”i spreiding” østfra langs veier og i kunsteng.

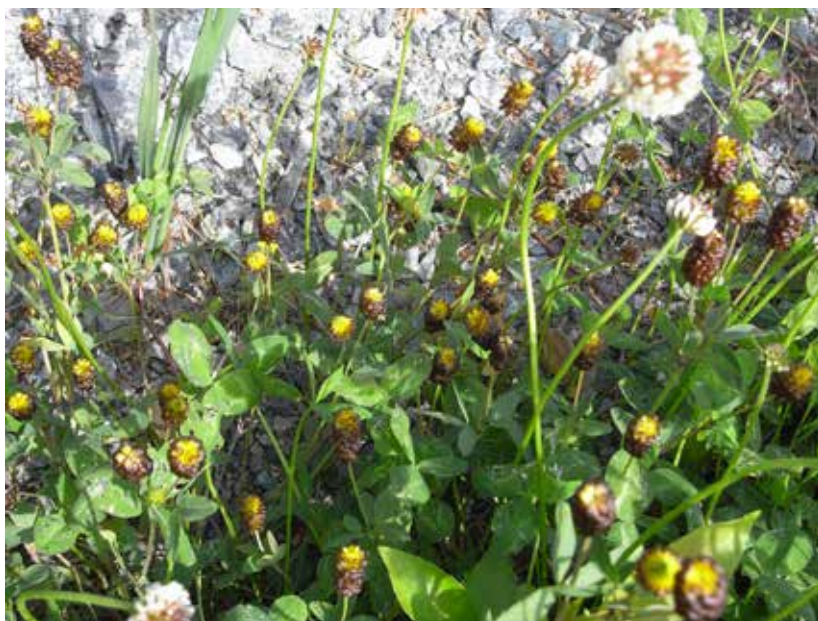
Jeg har sett brunkløver bare to ganger etter ”veikantmøtet” i Hjordal, begge gangene utenfor Norges grenser, en gang i Baltikum på tur med Botaniska Föreningen i Göteborg og en gang i Jämtland på en nordisk ekskursjon. Da falt vi ”i staver” (som godt kan karakteriseres som et ”fotograferende botanisk knefall”) ved en vakker forekomst i sin fineste blomstring i en veikant på vei til ei rikmyr med mange andre fristelser. Det blei i sannhet en forsinkelse av de store på turen mens ”pixlene” summet fra grøftekantene.

Litt om brunkløver

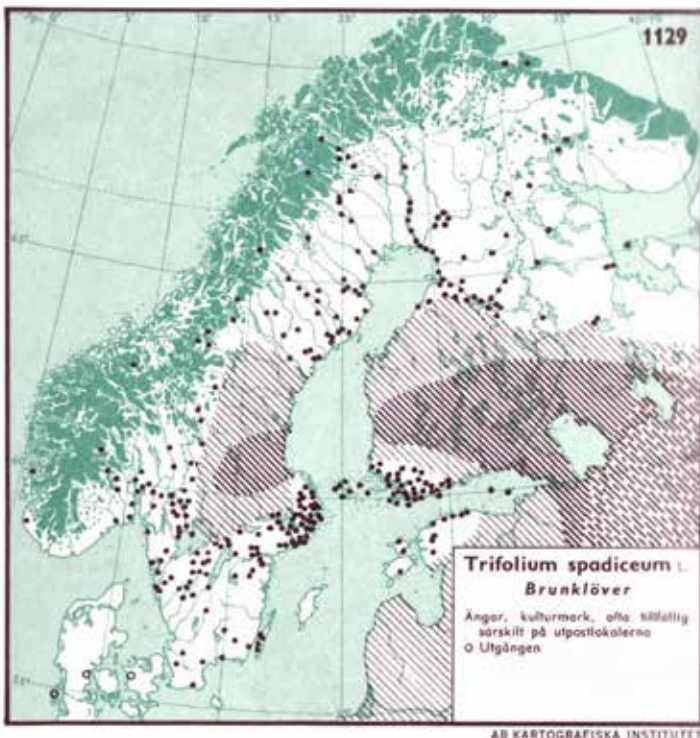
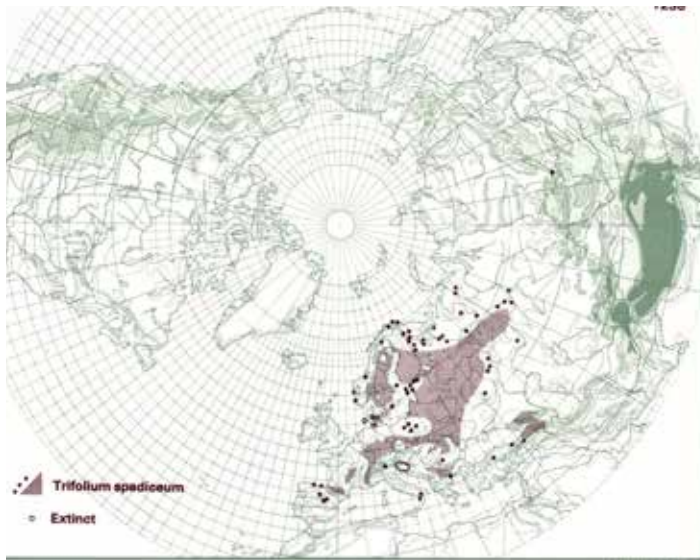
Av siste utgaven av Lid ser vi av synonymene som er brukt om de såkalte ”heimlege og bufaste” artene i slekta *Trifolium* at hele slekta er delt opp i flere ”slekter”: *Chrysaspis*, *Galearia*, *Amoria* og *Trifolium*.

Brunkløver føres der til slekta *Chrysaspis* sammen med gullkløver *Trifolium aureum*, krabbekløver *T. campestre*, musekløver *T. dubium*, og i tillegg sveltkløver *T. micranthum*, som tidligere hadde sitt eneste norske voksested ved Kristiansand. Denne arten er funnet en rekke steder i Danmark, og den blei også funnet i Sverige i 2021 (Erik Ljungstrand pers.med.).

Brunkløver er, som gullkløver, oftest to-årig, i motsetning til krabbekløver og

Brunkløver *Trifolium spadiceum*, Nome 2010
Foto: Norman Hagen

Utbredelse på den nordlige halvkule og i Norden av
brunkløver *Trifolium spadicum*
Fra: hhv Hultén og Fries 1986 og Hultén 1971

Brunkløver *Trifolium spadicum*, Nome
2010. Foto: Norman Hagen

musekløver, som begge er ett-årige. Både hos gullkløver og brunkløver blir de gule blomsterhodene etterhvert brune, men brunfargen hos brunkløveren er tydelig mørkere og mye blankere enn hos gullkløver, som gjerne får en mer gulbrun og langt lysere farge. Brunfargen på blomstene inntreer også, som det ser ut, mye tidligere hos brunkløver enn hos gullkløver. Så er det dette med "habitus" igjen. Brunkløver er langt spedere enn gullkløver, som dessuten ofte greiner seg fra basis. Du lærer deg fort forskjellen!

Litteraturliste:

- Dyring, J. 1921. *Holmestrandsflorens fanerogamer og karkryptogamer. Et bidrag til kunnskapen om vegetasjonen i den nordlige del av Vestfold og de tilstøtende strøk av Buskerud fylke*. Nyt Mag. for Naturvidenskabene, b.59. Kristiania.
- Hultén, E. 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens litografiska anstalts förlag, Stockholm.
- Hultén, Eric og Fries, Magnus. 1986. *Atlas of North European Vascular Plants north of the Tropic of cancer*. Vol. II. Koeltz Scientific Books. Königstein Fed. Rep. Germany.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2005. *Norsk flora* 7. utg. v/Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Fra Internett: *Artskart* <https://artskart.artsdatabanken.no>

PRESSEKLIPP

Telemarksavisa, onsdag 14. juli 2021

En skummel plante

Ved Sigmund Tvermyr, tekst og foto

Den både ser skummel ut og er skummel, bulmeurten, med de merkelige grågule/fiolette blomstene og det taggete bladverket. Giftig er den også, og den lukter vondt. Den opptil meterhøye planten inneholder et narkotisk stoff som ved inntak kan gi sterke hallusinasjoner. Nå

er bulmeurten ingen vanlig plante, og forgiftninger er sjeldne, men den kjente botanikeren professor Knut Fægri forteller i verket *Norges Planter*, om et tilfelle i forrige århundre der et eldre ektepar hadde spist bulmeurt i den tro at det var en spiselig grønnsak. Hallusinasjonene

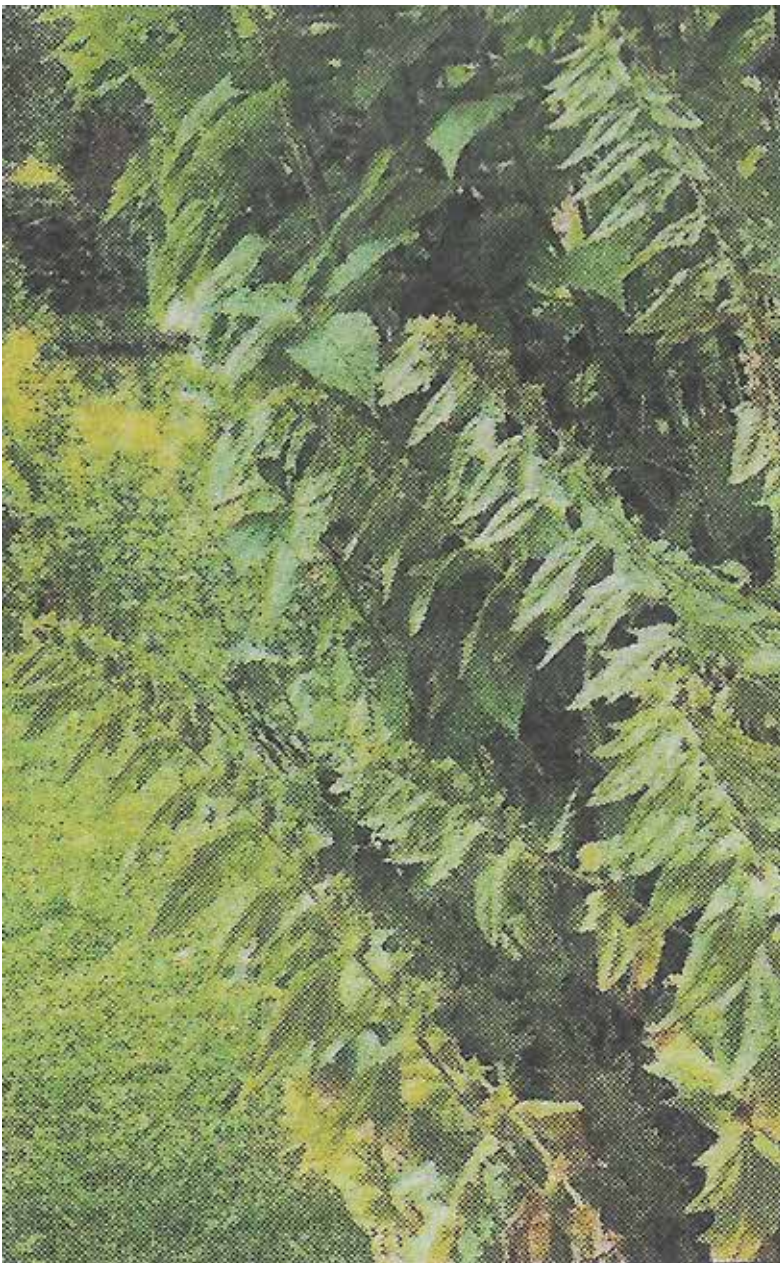
MERKELIG: Blomsten har en litt merkelig farveblanding av gulgrått og fiolett.

virket slik at ekteparet bokstavelig talt forsøkte å gå på veggene! Å gi en følelse av å kunne fly er visstnok en av virkningene av giftstoffet, hyoscyamin, i bulmeurten. En annen merkelig egenskap ved bulmeurt er at frøene kan bevare spireevnen i lange tider, for så plutselig å spire når det rotes i jorda. Det fortelles

at bulmeurtens hallusinatoriske egenskaper gjorde at den inngikk i den såkalte heksesalven som det ble påstått at heksene smurte seg inn med. Nå skal man selvsagt være ytterst kritisk til alle historier om hekseforestillingen, men det finnes faktisk, ifølge professor Fægri, oppbevart oppskrifter på heksesalve der bulmeurt inngår.

Som sagt er bulmeurten en sjelden plante her i landet. Den er faktisk rødlistet, på tross av at den vel må antas å være innført av mennesker og ikke er naturlig hjemmehørende her. Her i Vestfold og Telemark har jeg funnet den bare to ganger. Den ene gangen var i Brunlanes for mange år siden. Det andre funnstedet er egentlig ganske påfallende. Galgeholmen er holmen i Hjellevannet ut for kulturminneparken ved Faret i Skien. Holmen var i middelalderen Skiens rettersted. På informasjonsskiltet i minneparken kan vi lese at Telemarks siste (og eneste?) heksebrenning fant sted her, i 1623 da Elline Anders Klokkers, som hun kalles, ble brent på Galgeholmen. Like i nærheten fant jeg for noen år siden et eksemplar av bulmeurt, altså en av ingrediensene som inngikk i heksesalve.

Et pussig sammentreff eller hva?

PUSSIGE: Den meterhøye planten, med taggete blader og pussige krukkeformete frøkapsler.

OM KRUSFRØ *Selinum carvifolia* L., BÅDE PÅ STRANDENGER, TØRRENGER OG SKOGKANTER

Roger Halvorsen

I *Listéra* (1988, hefte 1) skreiv jeg en liten artikkel om krusfrø *Selinum carvifolia* L. I 1984 blei *Floraatlas for Telemark* etablert, og krusfrø blei fort blant de artene som blei plukka ut til å være med i dette kartleggingsprosjektet.

Mine første opplevelser av krusfrø

Jeg husker krusfrø fra da jeg i ung alder begynte å samle planter, sist på 1950-tallet (barne- ungdomsåra), uten at jeg kan påstå at jeg da var kjent med navnet krusfrø. Barndomshjemmet mitt lå helt i strandkanten på Ørviktangen i Eidanger, like nord for "Dar'n", som Dalen Portland Cementfabrikk blei kalt, og med Hellås som nærmeste nabo, åskrullen som for noen år siden blei naturreservat. Nede ved sjøkanten bortafor huset vårt lå en liten flekk, noen titalls kvadratmetere, med fuktig strandeng, og på denne vokste det et lite antall eksemplarer av krusfrø i lag med tusengylden *Centaureum littorale* og saltbendel *Spergularia salina* mellom tuer av strandsvingel *Schedonorus arundinaceus*, strandstjerne *Tripolium pannonicum* ssp. *maritimum* og strandkjempe *Plantago maritima*. Etter hvert skulle jeg også finne krusfrø litt lenger nord på fuktige små strandenger ved det som kalles Hella nedafor Ørvik gård.

Krusfrø *Selinum carvifolia*. Foto: Øystein Ruden

Barndomshjemmet og den lille strandenga blei så tatt av ”framskrittet og utviklinga” til kaiområder, mens forekomstene blei igjen i en drøm.

Utbredelse av krusfrø i Norge
Fægri, K. & Danielsen, A. 1996.

Etter hvert som interessen for botanikk vokste og Lids flora (1963-utgaven) blei innkjøpt, og lærerjobben på barneskolen på Heistad (i Porsgrunn) var et faktum, blei det en del botanisering i Grenland, gjerne rundt i fjordområdene med ”koggen” til far min. Da dukket arten opp igjen, hist og her på øyene og fastlandet utover

i fjordområdene i ”nabolaget”, Eidangerfjorden, Langesundsfjorden, Ormerfjorden og etter hvert også på kysten av Bamble, men da i de vestre områdene rundt Langesund. Lokalitetene var nesten alltid fra litt halvluftige til fuktige strandenger. Krusfrø finnes for eksempel i mengder på Risøya og Bjørkøya ved Langesundsfjorden og på Veaholmen mellom Ormerfjorden og Langangsfjorden. I Bamble er den kjent fra Langøya ved Langesund (her også på litt tørrere mark) og flere steder på fastlandet innafor. Stort sett har jeg sett den på varierende former av strandeng eller litt fuktige små områder mellom strandberg.

Et problem dukket opp: Hva står i floraene mine?

I floraene, gamle som nye, står voksestedene angitt slik: *På skogenger*. Ja, endog *bergskråninger* blei oppgitt av Dyring (1911). Det passet overhodet ikke med mine første erfaringer med voksesteder for krusfrø. Jeg kjente den som sagt fra strandenger, riktignok ikke alltid helt fuktige utgaver av dem.

Når vi ser gjennom norske floraer, har voksestedbeskrivelsene opp gjennom historia hatt en mildt sagt underlig utvikling.

Om vi starter med Blytt (1876) står det (fet skrift satt av forfatteren):

Utbredelse: Paa Skovenge, sj. i de laveste Dele af Christiania Stift, saasom ved Soon, Christiania, 59° 55' (Bl.), Drammen (Collett), Langø ved

Holmestrand (!), paa Gaasø ved Nøtterø, ved Porsgrund, Brevik og Langesund (Bl.), i Rakkestad (Printz), ved Fredrikstad, paa Kraakerøen og paa Hvaløerne (Bl.)!

Så kan vi ta for oss resten av rekka av floraer, og da ser vi at den samme typen av voksesteder er nevnt.

Hos Axel Blytt (1905) står det å lese følgende hva voksested angår, akkurat som i floraen til far hans:

***Skovenge** sj. i Kristiania stifts laveste dele fra Skiensfjorden og Hvaløerne op til Kristiania.*

Skjermen av krusfrø

Johan Dyring (1911) skriver så:

Selinum carvifolia L.
***Skogenge, bergskråninger.** Sj.: Langesund og Brevik [Bl.] samt Torsberg [Bl.]! og Herø ved Porsgrund.*

I Dyrings *Holmestrand flora* (1921) kan vi lese:

Selinum carvifolia L.
***Skogenger.** – L. [Bl.]! tallrik. G. sparsomt. – Også ved Drammen [Collett]. (L. = Langøya ved Holmestrand, G. = Gåserumpa samme sted)*

I Nordhagens *Norsk flora* (1940) er det notert:

*Især på **skogenger, mellom kratt.** Sj. østafjells fra Langesundsfjorden og Hvaler opp til Oslotrakten.*

I O. A. Hoffstads *Norsk flora* fra 1893 er det også angitt at krusfrø skal vokse på **skovenge**, i tillegg til at den er sørøstlig og regnes som sjelden. I 1956-utgaven (v/E. Christophersen) er det samme type voksested som er oppført:

Skogenger. Sørøstlig.

I Lids *Norsk flora*, fra første-utgaven (1944) og fram til og med 1985-utgaven (selv om både Sverige og Finland er tatt med etter hvert) heter det:

***Beitemark og skogkanter,**
- en liten forbedring med beitemark kanskje?*

Så, endelig i 1994- og 2004-utgaven kom voksestedbeskrivelsen med den ”store variasjonen” som ligger nærmere sannheten:

Enger, beitemark og skogkanter, strandenger og strandsump.

Krusfrø i helfigur

Ser vi i *Våre ville planter* (Nordhagen m.fl. 1956, VVP: Bind V) kan vi lese:

Krusfrø treffes helst på litt fuktige skogenger, i kratt og skogbryn, men kan også opptre på tørr bunn.

Som vi ser er nå fuktigere voksesteder kommet med etter hvert.

La oss så se på det norske floraatlas, bind IV fra 1996, og gå inn i teksten s. 101. Fægri, som har ført avsnittet om krusfrø i pennen, opererer med to habitattyper:

1. Beach meadows at the sea-shore (down to spring tide mark) or at lake shores.

2. Forest edges and open forest, usually abandoned cultivated ground, hardly in deep forest.

(1. Strandenger ved havkysten (ned til høyvannsmærke) eller på bredder av innsjøer.

2. Skogkanter og åpen skog, vanligvis "forlatt" kulturmark, neppe i tett skog.)

Fægri skriver også at den første habitattypen synes å være stabil, mens den andre derimot er influert av hvordan jordbruksmetoder

vil virke inn på opprettholdelsen av voksestedet. Ifølge kommentarer fra Jan Wesenberg er derfor denne habitattypen truet og i tilbakegang.

Mine erfaringer med krusfrø på "skovenge"

Jeg opplevde å finne krusfrø på "skovenge" første gang i 1982 da jeg fant en liten forekomst i nordøstkanten av Hellås, ikke langt fra Ørvik gård i Porsgrunn. Her vokser den på ganske tørr grunn inne i den åpne kalkfurskogen ikke langt fra noen gamle skyttergraver fra

krigens dager. I 1988 samla jeg den så i Brevik øverst i Blekebakken, i et område kalt "Heia", på åpne tørre enger på kalkgrunn. Det er vel ikke helt usannsynlig at dette voksestedet er det samme som Dyring angir for Blytts funn i Brevik og ved Torsberg? Jeg fant den også på noen tørre enger på oversida av veien mellom Trosvik og Blekebakken, og jeg ser av Artsdatabanken at den er samla av mange botanikere i dette området.

Jeg har ellers funnet krusfrø flere steder på tørrmark, i skogkanter og i veigrøfter langs Eikeren i Hof og Eiker.

I løpet av de snart 30 åra som har gått siden den gang, har mye vann rent i havet som det så vakkert heter. Mine kunnskaper om arten er blitt bedre, krusfrø er blitt funnet på en rekke nye voksesteder, det har kommet en del nye floraer og utgaver av gamle, bl.a. Lids *Norsk flora*, og ikke minst har det tredje bindet av det norske floraatlasen ved Knut Fægri og Anders Danielsen (1996) kommet med mye "klargjørende" opplysninger, blant annet når det gjelder voksestedangivelser. (Se ovenfor!) Dessuten er det ved en hel rekke funn som er ført inn i Artskart (Artsdatabanken) vist at voksestedene er av svært varierende type. Dette siste er et virkelig "løft" for det som har skjedd omkring krusfrø. Imidlertid behøver vi en opprydning når det gjelder prikkene på kartmaterialet, siden det er en god del feil og unøyaktigheter å finne.

(Jeg har i den anledning bare sett på funna som er gjort på vestsida av Oslofjorden og da i første rekke i områdene i Grenlandsområdet og de nærmeste områdene i Vestfold.)

Jeg føler derfor at det kanskje kan være litt nyttig med denne lille repetisjonen omkring krusfrø og det jeg tok opp i min artikkel i 1988 og kanskje også når det gjelder utbredelsen på kysten av Telemark. (Se over!)

Jeg stilte spørsmål i 1988 om det var *konservative floraskrivere blant botanikere som har tviholdt på "skovengene" som eneste voksested*, og spurte også spøkefullt om krusfrø, som jeg hadde funnet mange steder på strandenger rundt om, ikke hadde forstand på hvor den skal vokse.

Nå er det et gledelig faktum at arten endelig har "fortstått" at det er i orden om den også vokser på litt fuktige strandenger. (Se over og les gjerne gjennom artikkelen fra 1988 om du er litt spørrende omkring min forundring om saken!)

Om utbredelsen av krusfrø med vekt på Telemark, Buskerud og Vestfold

Krusfrø *Selinum carvifolia* har et utbredelsesmønster som viser at den i Norge nærmest må regnes som en "supersørøstlig" art med en stort sett kystnær utbredelse fra Telemark til svenskegrensa og nord til Oslo og Akershus samt at den har en del gode forekomster i Buskerud, blant annet i Eiker og Drammens-området og i Hof og Holmestrand. Den er kjent fra fem av landets fylker (den gamle

inndelinga): Østfold, Oslo-Akershus, Buskerud, Vestfold og Telemark. En angivelse fra Seljord (Wille 1786), langt utafor allfarvei, er forkastet i floratlasets (Fægri & Danielsen 1996). (Se kartutsnitt!)

Etter kartet i floraatlasets å dømme er arten ikke spesielt vanlig, men den finnes spredt utover hele utbredelsesområdet med flere tyngdepunkter, særlig sør i Østfold (Hvaler), rundt Oslo og i de sørøstre delene av Telemark.

Er det gjort nye funn av krusfrø i vårt område etter kartutsnittet fra 1996?

Ja, sommeren 2012 (8. august) blei den funnet på sørvestspissen av øya Jesper på innsida av Jomfruland i Kragerø kommune av forfatteren og Norman Hagen. Der vokste den sammen med vipestarr *Carex extensa* på noen fuktige små flekker av strandeng. Så blei arten funnet 20 dager seinere ved Bråtøymyr på sørvestspissen av Skåtøy i Kragerø av Odd Stabbetorp m. fl. Disse to funna er, som det synes, de to sørligste og vestligste i Norge.

Ellers vet vi i skrivende stund ikke noe mer om arten på denne delen av Telemarkskysten.

På den sørlige delen av Vestfoldkysten er arten også kjent fra en del voksesteder, men heller ikke her er den vanlig. Muligens er den oversett både her og på Bamblekysten eller kanskje også forvekslet med mjølkerot?

Jeg synes forresten det bør nevnes at det er litt underlig at

Krusfrø har mer avlange blad enn mjølkerot som har et breiere omriss på bladavsnittet.

krusfrø ikke er nevnt i madame Cappelens floraliste for Eidsfoss fra første del av 1800-tallet, siden det finnes gode bestander av den flere steder i området nord i gamle Hof kommune, like nord for Eidsfoss og videre nordover langs Eikeren. Jeg gjetter på at det kan være mulig at madamen heller ikke var helt klar over forskjellen på de to artene og dermed ikke har klart å skille dem fra hverandre. I plantelista hennes har hun plassert mjølkerot i slekta *Selinum* med navnet *S. palustris* (s.14), og hos Blytt (s. 874) finner en også dette navnet som synonym for mjølkerot. I hans *Botaniske Optegnelser paa en Reise i Sommeren 1826* (trykt i 1829) bruker han også dette synonymet på mjølkerot (s. 263).

I floraatlasets (1996) refererer Fægri

& Danielsen under *First Norwegian record* følgende:

Indicated by Blytt (1829: 267) with the addition that it is rare, which suggests personal observation.

Det eldste norske daterte eksemplaret er et funn av Henrik Printz fra 1844 som ligger i herbariet i Oslo.

Truethetsgrad og voksestedsbeskrivelser utafør Norge

Ifølge Rødlista regnes krusfrø som nær trua (NT). Ser vi på utbredelsen ellers i Norden, er den relativt vanlig i Sør-Sverige, i de sørligste delene av Finland og er mer eller mindre vanlig i hele Danmark. (Se nedafør!) Den har ellers en utbredelse som strekker seg gjennom hele det sentrale Europa fram til omkring Ural (Hultén & Fries 1986).

I *Den nya nordiska floran* (2003-utg.) oppgir forfatterne at krusfrø er ganske vanlig på frisk, *ganska öppen, näringsrik mark. Strand- och skogsängar, fuktängar, lövbryn, dikesrenar.*

I de tre danske floraene jeg har tilgang til, Rostrups *Den danske flora* (1975), *Dansk feltflora* (red. Kjeld Hansen 1988) og *Atlas Flora Danica* (red. Per Hartvig 2015), er de to første samstemte hva utbredelsen angår. Krusfrø (dansk: Seline) mangler i noen få områder, men er vanlig på Fyn og Sjælland, og i det øvrige er den sjelden. Voksestedene oppgis å være *I (tørve-)moser og rørsump, fuktige krat, på grøftekanter.* I *Atlas Flora*

Stengelen hos krusfrø er margfyllt. Legg merke til flikspissene på bladene som oftest er hvite (ikke alltid).

Danica er bildet noe av det samme med områder der den er rett så vanlig og mer eller mindre sjelden ellers. Per Hartvig har imidlertid en langt større variasjon når han oppgir voksesteder:

Lysåben til let skygget, vekslende fugtig, svagt sur til svagt alkalisk bund. Tørveenge, kalkenge, skovenge, staudeenge, kærmoser, birkemoser, vældemoser, strandoverdrev, overdrev, indre del av strandenge.

I Storbritannia er krusfrø regnet som svært sjelden (Stace: Rare and endangered or vulnerable), og Stace (1997) har oppgitt tre lokaliteter i Cambridge-området, noe som sikkert er grunnen til det engelske artsnavnet *Cambridge Milk-Parsley*. Han oppgir voksestedene til å være *fens and damp meadows*, dvs. myrer og fuktige enger.

Artsbeskrivelse og bestemmelse

Å starte med å se på voksestedet er vel ikke den vanligste måten å ”nøkle” seg fram til en bestemmelse, men det kan være til noe hjelp. Ellers er etter mitt skjønn skjermplantene

Skjermene mangler storsvøp (kan være falt av). Fruktene er omtrent like lange som breie og har vingekanta ribber. Kantribbene har breiere vingekanter enn de øvrige.

en litt vrien slekt å nøkle på. Dersom en kjenner mjølkerotslekta *Peucedanum* med arten mjølkerot *P. palustre*, bør en altså være litt oppmerksom siden den og krusfrø kan være lette å forveksle.

La oss så se litt på noen skilnader mellom krusfrø og mjølkerot.

Nå er det vel noen ganger at en artsbestemmelse kan starte med det som kalles habitus. Med det mener jeg at man ofte ser av habitus når man står overfor ei plante hvilken art det dreier seg om, men til det trengs det litt øvelse. Krusfrø er ganske opprett og stiv av vekst og

virker mye smalere enn mjølkerot. Ofte er den lite greina i motsetning til mjølkerot. Mjølkerot er dessuten noe veikere i vokseformen. Ser en nærmere på bladverket, vil en snart lære seg at blada hos mjølkerota ofte er ganske tydelig trekanta i formen, mens blada hos krusfrø er mer avlange. Det første paret av ”hovedsmåblad” hos mjølkerot har gjerne tydelige skaft, mens hos krusfrø er de omtrent sittende. Endeflikene på blada hos krusfrø er også ofte en del kortere enn hos mjølkerot, men her trenger en da kanskje blad fra begge artene til sammenlikning. Det skal også være slik at flikspissene på blada er hvite hos krusfrø, mens de er svarte hos mjølkerot. Dette stemmer

imidlertid ikke alltid.

En viktig karakter er den forskjellen at stengelen hos mjølkerot er innhul, mens den hos krusfrø ikke er det. Bruk ellers nøkkelen hos Lid og studer illustrasjonene for å bli kjent med karakterene, så vil det ikke ta lang tid før du lærer begge artene å kjenne.

En liten repetisjon omkring det vitenskapelige navnet på krusfrø

Jens Corneliuson (1997) skriver at navnet *Selinum* er avledet fra et gammelt gresk plantenavn *selinon* som er brukt om persille og selleri

Krusfrø *Selinum carvifolia*. Foto: Øystein Ruden

og som så er latinisert til *selinum*. Det blei fortsatt brukt om persille og selleri i Rom. Navnet er brukt av den greske dikteren Homer allerede rundt 800 år f. Kr. Han forteller at rota på planta med navnet *selinon* blei anvendt som mat og at bladverket blei brukt i seierskranser til vinnerne i de såkalte lekene i Isthmus* nær eidet ved Korinth. (Det var vel neppe krusfrø det da er snakk om siden arten ikke finnes i denne delen av Europa.)

Carvifolia betyr rett og slett *med blad som Carum carvi*, det vil si karve. *Carvi* stammer fra det arabiske *karawiya*, og navnet blei brukt om ei skjermplante av Adam Lonitzer på 1500-tallet.

(*Isthmus er det smale eidet som forbinder Peloponnes med fastlandet. Her innstiftet en Sisypheos i år 1326 f. Kr. en slags "kappestrid" eller "leker" som gikk av stabelen hvert femte år. (Se Corneliuson 1997 s. 492!))

Litteratur

- Blytt, A. 1905. *Haandbog i Norges flora*. J.W.Cappelen, Oslo.
- Blytt, M. N. 1876. *Norges flora*, b. 3. Avsluttet av A. Blytt. A.W. Brøgger, Oslo.
- Blytt, M. N. 1829. *Botaniske Optegnelser paa en Reise i Sommeren 1826*. Magazin for Naturvidenskaberne, 9, s. 241 – 283. Christiania.
- Cappelen, C. M. U.å. *Vildvoxende Planter på Eidsfos og omegn*. Upublisert.
- Corneliuson, Jens. 1997. *Växternas namn*. Wahlström & Widstrand.
- Dyring, J. 1911. *Flora grenmarensis*. *Nyt Mag. for Naturvidenskaberne*, b. 49, h. II - III. Kristiania.
- Dyring, J. 1921. *Holmestrandsfjordens fanerogamer og karkryptogamer. Et bidrag til kunnskapen om vegetasjonen i den nordlige del av Vestfold og de tilstøtende strøk av Buskerud fylke*. *Nyt Mag. for Naturvidenskaberne*, b. 59., Kristiania.
- Floraatlas for Telemark*. Norsk Bot. Forening, Telemarksavdelingens floraprojekt. Upublisert.
- Fægri, K. & Danielsen, A. 1996. *Maps of distribution of Norwegian vascular plants*, s. 110. The southeastern element. Fagbokforlaget, Bergen.
- Halvorsen, R. 1988. *Godbit fra Telemarksfloraen. Krusfrø *Selinum carvifolia**. *Listéra* 3. årg. Telemark Botaniske Forening.
- Hansen, Kjeld (red.). 1988. *Dansk feltflora*. 1.utg. 4. oppl. Gyldendal, København.
- Hartvig, Per & Vestergaard, Peter (red.) 2015. *Flora Danica*. Bd. II. Gyldendal Fakta, København.
- Hoffstad, O.A. 1893. *Norsk flora*. H. Aschehoug & CO. Kristiania.
- Hoffstad, O.A. 1956. *Norsk flora*, v/Christophersen E. Aschehoug, Oslo.
- Hulten, Eric og Fries, Magnus. 1986. *Atlas of North European Vascular Plants north of the Tropic of cancer*. Bd. II. Koeltz Scientific Books. Königstein Fed. Rep. Germany.
- Lid, J. 1944. *Norsk flora*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1963. *Norsk og svensk flora*. v/Gjærevoll, O. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1974. *Norsk og svensk flora*. v/Gjærevoll, O. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1979. *Norsk og svensk flora*. v/Gjærevoll, O. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1985. *Norsk, svensk og finsk flora*, 2. utg., 2. opplag v/Gjærevoll O. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. & Lid, D.T. 1994. *Norsk flora*, 6. utg. v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2005. *Norsk flora*, 7. utg. v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand.
- Nordhagen, R. 1940. *Norsk flora*. Aschehoug, Oslo.
- Nordhagen, R. m.fl. 1956. *Våre ville planter*, bind V. Tanum, Oslo.
- Rostrup, E. & Jørgensen, C. A. 1975. *Den danske flora*, 20. utg. v/Hansen A. Gyldendal, København.
- Stace, C. 2001. *New Flora of the British Isles*, 2. utgave. Cambridge University press.
- Wille, H.J. 1786. *Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge*. Gyldendals Forlag, Ny utg. av Lokalhistorisk Forlag 1989.

Fra nettet: Artsdatabanken.

Listéra for 20 år siden

TRE SPEDE BLADMOSER PÅ LAUVTRE-
STAMMER. BRODDTRÅKLEMOSE *Pseudoleskeella*
nervosa, YNGLEKNOPPMOSE *Platygyrium repens* og
OSPEMOSE *Pylaisia polyantha*.

Kåre Homble

**Broddtråklepose, ynglekno-
pmose og ospemose** er alle krypende,
pleurokarpe moser – det vil si,
moser med hunnorgan (og kapsler)
på korte sidegreiner – og de tilhører
flettemoseordenen, *Hypnales*. De har
alle utannete, langspisse, rette blad
og vokser på lauvtrestammer med
porøs bark, især på osp, selje, alm,
lønn, eik, grov ask og svartor.

Sammen med dem vokser ofte
de vanlige pleurokarpe mosene
ekornmose *Leucodon sciuroides*,
som har langspisse, lengdefoldete
blad; flettemosene **matteflette**
Hypnum cupressiforme, og **grann-
flette** *H. andoi*, som har flate blad
uten tydelig nerve og bøyd bladspiss,
og pseudoparafyllier, som er små
bladliknende utvekster ved basis
av unge greiner; **klobleikmose**
Sanionia uncinata, som har sigd-
formete blad med lengdefolder;
og, mindre vanlig, **reipmose**
Pterigynandrum filiforme, med
konkave, butte blad med tenner i
spissen.

Broddtråklepose *Pseudoleskeella*
nervosa

Tråklemoseslekta *Pseudoleske-*
ella, har ca. ti arter, alle på
den nordlige halvkule og med

hovedutbredelse i arktiske
og alpine områder. Fem arter
regnes nå å tilhøre denne slekta
i Norge (Frisvoll et al, 1995).
Nærmest broddtråklepose står
fjelltråklepose *P. rupestris*. Denne
ble tidligere ansett som en varietet av
P. nervosa. Broddtråklepose finnes
i de nordlige delene av både Nord-
Amerika, Asia og Europa.

Stengelen til broddtråklepose
er uregelmessig forgreinet, med
konkave blad med bladnerve som
når ut i den lange bladspissen.
Bladcellene, som kan være litt
papilløse og har fortykkete vegger,
er om lag dobbelt så lange som
breie i øvre og midtre del av bladet,
men mot bladkanten ved basis er de
breiere enn lange (bladøreceller).

Broddtråklepose er oftest lett å
kjenne i felt fordi den i greinspissene
på sterile planter danner utstående
ynglegreiner med bitte små blad. (Se
tegning fra Lawton på neste side.) Disse
ynglegreinene er spredningsenhetene
for denne mosen, som er dioik (med
hann- og hunnorganer på forskjellige
planter) og sjelden danner kapsler
slik at den kan spre seg med sporer.
Kapselen er sylindrisk og oftest
svakt buet.

På stående og liggende barkkleddelauvtrestammer vokser denne mosen; især er den vanlig på alm, ask og lønn. Den kan ofte ses som pioner, krypende oppover trærne. Dessuten kan den vokse på kalkholdig stein. Farven varierer fra lys grønn til svartgrønn eller brun, avhengig av

alder og miljø. Når mosen er tørr, ses den som tråder på barken, med blad som ligger tett inntil stengelen, og den gir seg lett til kjenne ved ynglegreinene.

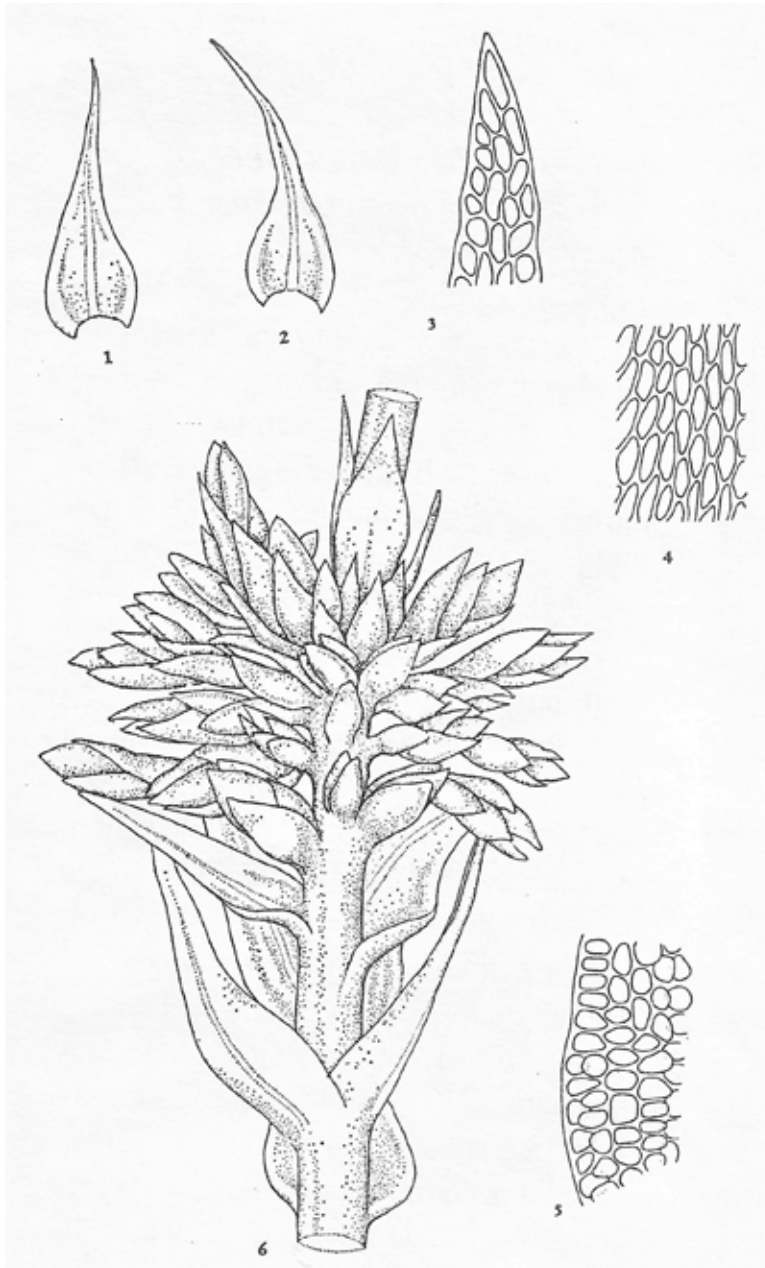
Det latinske navnet *Pseudoleskeella nervosa* ble først gitt broddtråklemosen i 1960, av Elsa Nyholm, men slektsnavnet ble først brukt av den svenske bryologen Nils Conrad Kindberg (1832 - 1910) i 1896, i betydningen en " liten *Pseudoleskea*", som igjen ble laget i *Bryologia Europaea* i 1851, i betydningen en "falsk *Leskea*". Broddtråklemosen ble navngitt av Johannes Hedwig ("mosenes Linné") i 1801 som *Leskea nervosa*. Slektsnavnet *Leskea* er etter Nathanael Gottfried Leske (1751 - 1786), som var professor ved universitetet i Leipzig. *Nervosa* betyr "med nerve".

Yngleknoppmose

Platygyrium repens

Slekta *Platygyrium* har ti arter (Smith, 1978), alle på den nordlige halvkule. I Europa finnes bare denne ene arten, som også er utbredt i Asia og Nord- og Mellom-Amerika.

Yngleknoppmose har tett, fjørgreinet, krypende stengel, med de eldste greinene pekende ut fra underlaget. Bladene er litt konkave med en lang spiss og har bare utydelig, kort nerve. Cellene midt i bladet er langstrakte, omlag ti ganger så lange som breie, mens bladørecellene er mer eller mindre kvadratiske. Bladkanten er vanligvis litt tilbakebøyd.

Broddtråklemose fra Lawton.

1 og 2: stengelblad (x 20); 3: celler fra bladspissen (x 240); 4: celler fra midten av bladet (x 240); 5: bladøreceller (x 240); 6: grein med ynglegreiner (x 67).

Som broddtråklemose, er også yngleknoptomose dioik, og den har svært sjelden kapsler så den kan spres med sporer. Kapselen er sylindrisk og opprett. I de øvre bladvinklene på de etter hvert opprette sidegreinene dannes det yngleknopter, som egentlig er svært korte, 1/4 mm lange, bladdekte ynglegreiner, som er spredningsenheter.

Yngleknoptomose er vanligvis mørk grønn, flekkvis litt kopperglinsende. Den kan likne på spede former av matteflette med nesten rette blad, men matteflette har pseudoparafyllier, aldri yngleknopter og bøydd kapsel.

Yngleknopter hos yngleknoptomose. Fra Nyholm

Yngleknoptomose er mindre vanlig i Norge enn broddtråklemose og ospemose. Den har en utbredelse som faller sammen med utbredelsen til varmekjære høgere planter, med størst forekomst omkring ytre Oslofjord, og da ofte på stammer av eik, svartor og osp, både på stående trær og læger (liggende trestammer). Lettest er den kanskje å finne i de varmeste områdene i gråor-heggeskog og lågurtskog, der osp og lønn holder til. Yngleknoptomose kan en sjelden gang også vokse på bartrær og på stein. Mer om yngleknoptomosens økologi og utbredelse fins hos Skogen (1978), som har funnet den på dens nordligste kjente forekomst i Norge, på tindved.

Yngleknoptomosens "latinske"

slektsnavn, *Platygyrium*, er fra *Bryologia Europaea*, 1851, og betyr "karakteristisk med brei ring". Platys = brei (gresk), og gyros = ring (gresk), og henspeiler på ringen av celler (annulus) øverst på kapselen under peristomtennene. Artsepitetet *repens* betyr krypende (latin).

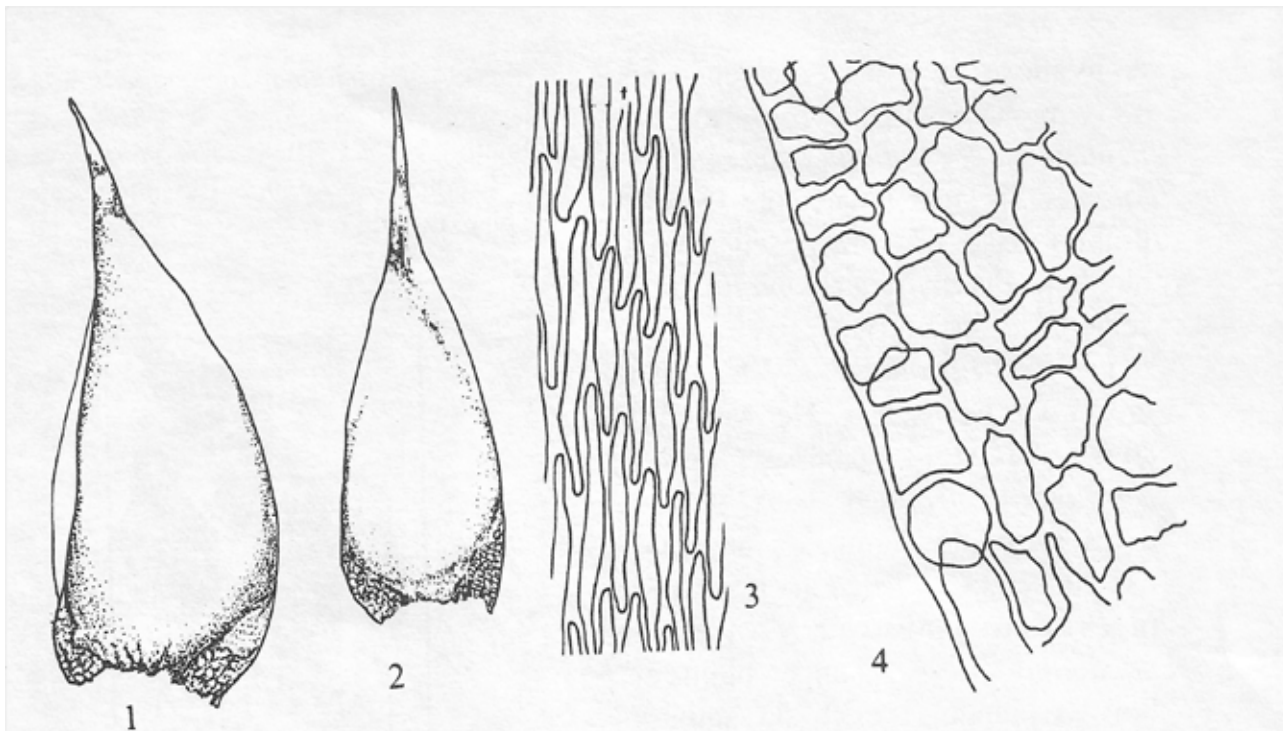
Ospemose *Pylaisia polyantha*.

Slekta *Pylaisia* omfatter ca. 40 arter, hovedsakelig på den nordlige halvkule (Smith, 1978). I Europa fins to arter, i Norge bare denne ene.

Ospemose har krypende stengel med greiner som vender ut fra underlaget. Bladene og bladcellene likner disse hos yngleknoptomose, men bladene er mer langspisse og har ikke tilbakebøyd bladkant. Bladnerva er utydelig og kort, som hos yngleknoptomose, enkel eller dobbel.

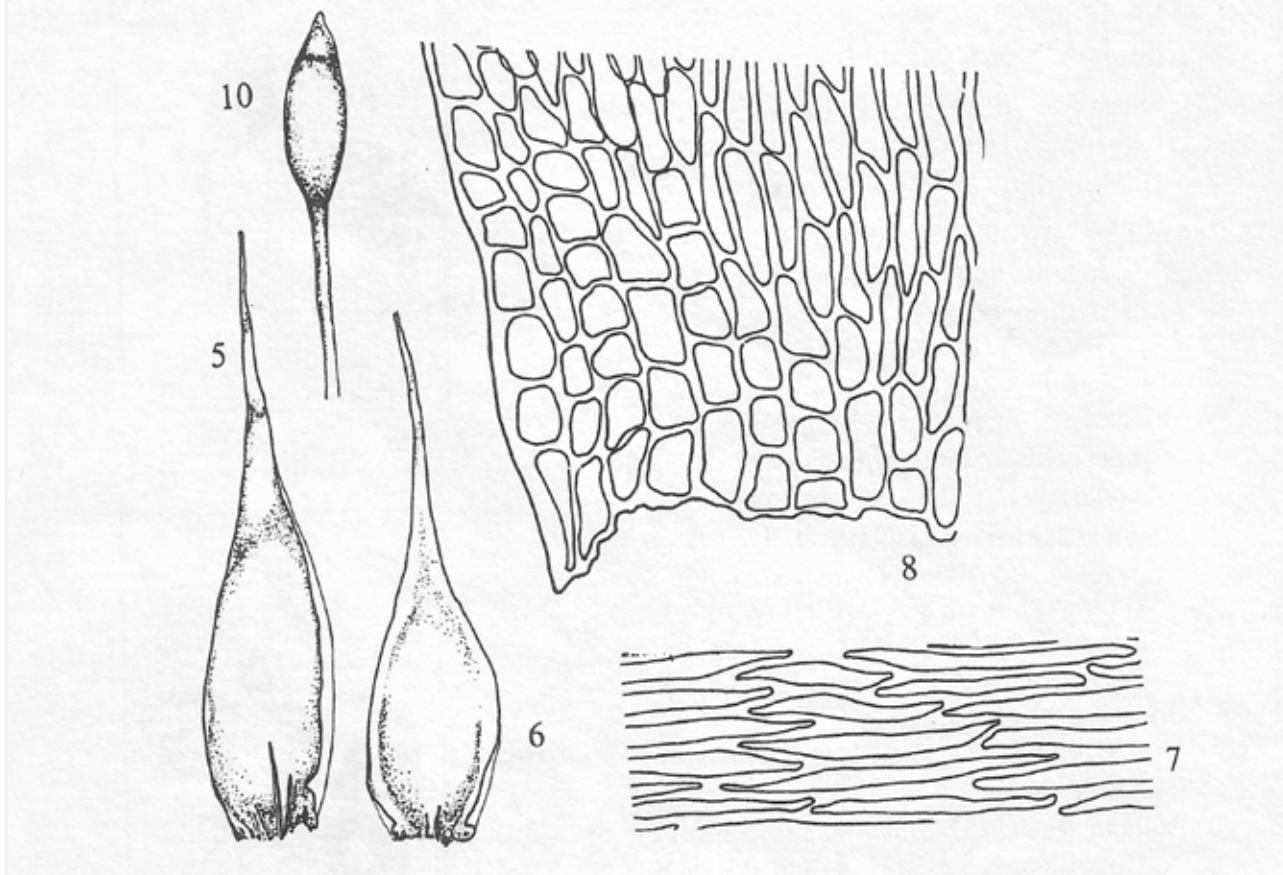
Ospemose er autoik, med hannorganer og hunnorganer atskilt på smågreiner på samme plante, og den er nesten alltid rikt fertil, med mange kapsler. Kapselen er smalt ellipsoidisk til sylindrisk, og opprett, på 1 - 2 cm lang kapselstilk (seta).

Ospemose er vesentlig en låglandsart og er vanlig på barken av lauvtrær med sprukken bark. Den synes å ha mindre krav til luftfuktighet enn broddtråklemose og yngleknoptomose, da den ofte vokser i alléer og på enkeltstående trær. Men som moser flest, vokser den helst på nordsida av trærne, spesielt på dem som står åpent. Ospemose kan også vokse på barken av bartrær og på kalkfattig stein.

Yngleknoppmose fra Smith

1: stengelblad x 38. 2: grenblad x 38. 3: celler fra midten av bladet x 394. 4: bladørceller x 394.

Ospemose fra Smith

5: stengelblad x 38. 6: greinblad x 38. 7: celler fra midten av bladet x 394.
8: bladørceller x 394. 10: kapsel x 9,5

Slektsnavnet, *Pylaisia*, ble først brukt av den franske botanikeren Nicaise Auguste Desvaux (1784-856) til ære for den franske bryologen Auguste Jean Marie Bachelot de la Pylaie (1786-1856). Desvaux beskrev i 1814 *Pylaisia radicans* som en ny mose, men den viste seg seinere å være bare ei lita form av flakjammemose *Plagiothecium denticulatum*. Så slektsnavnet ble ledig, og brukt i 1843 på ospemosen, som da ble kalt *Pylaisia heteromalla* av de seinere forfatterne av verket *Bryologia Europaea*. Men ospemosen var navnsatt av Hedwig i 1801 som *Leskea polyantha*, og fra *Bryologia Europaea* 1851 stammer det nåværende "latinske" navnet på ospemosen: *Pylaisaea* (seinere rettet til *Pylaisia*) *polyantha*. Artsepitetet *polyantha* betyr "mange blomster"; Poly = mange (gresk), og anthus = blomst (gresk).

Likheten mellom de vegetative delene, især bladene, hos yngleknoppmose og ospemose er stor, og de kan være vanskelige å skille når kapsler og yngleknopper mangler. Kindberg (Måcoun & Kindberg, s. 173) brukte da også

navnet *Pylaisia pseudoplatygyrium* på en ny art i 1892, som seinere viste seg å være ei form av ospemose.

Utbredelse av broddtråkmose i Norden.

Utbredelse av yngleknoppmose i Norden.

Utbredelse av ospemose i Norden.

Litteratur

- Frisvoll, A. A. et al. 1995. Sjekklister over norske mosar. Vitskapleg og norsk namneverk. (NINA temahefte, 4)
- Hallingback, T. & Holmåsén, I. 1985. Mossor. En fälthandbok Stockholm, (utbredelseskart, s. 172, 195)
- Lawton, E. 1971. Moss flora of the Pacific Northwest, (tegning, pl. 142)
- Macoun, J & Kindberg, N. C. 1892. Catalogue of Canadian plants, part IV: Musei. Montreal.
- Nyholm, E. 1965. Illustrated moss flora of Fennoscandia. fase. 5. Lund. (tegning, fig. 374)
- Skogen, A. 1978. "The distribution and ecology of *Platygyrium repens* in Norway." Lindberga, vol. 4, s. 329 - 331.
- Smith, A. J. E. 1978. The moss flora of Britain and Ireland. Cambridge, (tegning, fig. 311)

Lathyrus tuberosus, ET SYN FOR BADEGJESTER I HORTEN

Roger Halvorsen

”Bølesiloen” i Skien var ei tid et slags ”Mekka” for meg når det gjaldt botaniske opplevelser. Forskjellen var imidlertid at mine ”pilegrimsturer” til Bølesiloen ikke var som de troendes ene reise til Mekka. Jeg hadde mine ”pilegrimsturer” flere ganger i måneden i en årrekke. Det blir mange nyfunn av slikt. Det starta muligens da jeg leste et tidligere *Blyttia* (årgang 29, hefte 2, 1971) der Jørn Erik Bjørndalen fra Porsgrunn hadde skrevet en artikkel om forekomsten

av en hel del botaniske rariteter fra mange kanter av verden.

En av disse var ei plante jeg hadde hørt om fra nybakte botanikervenner i Rogalandsavdelingen, og som var funnet på en lokalitet i Sola kommune i Rogaland. Het stedet Joa, skal tru? Det vitenskapelige navnet var *Lathyrus tuberosus*, mens den på norsk i 1963-utgaven av *Lids Norsk og svensk flora* blei kalt **jordskolm**. Den skulle altså finnes på ”siloen i Skien”, som lokaliteten etter hvert blei kalt.

Jordflatbelg *Lathyrus tuberosus*

Jordflatbelg *Lathyrus tuberosus*. Foto: Norman Hagen

Jørn Erik skreiv kort om planta:

Lathyrus tuberosus L. ble først funnet sommeren 1969 (leg. Svein Lund, Skien).

Jeg behøvde ikke mange ”pilegrimsreisene” før jeg hadde funnet den og kunne bøye meg i støvet foran *Lathyrus tuberosus*. Det skulle vise seg at den vokste ikke langt fra en stor forekomst av luktvikke *Vicia tenuifolia* oppe på toppen av plataået rett bak siloene.

I Lids flora (2005) kalles den nå for **knollskolm**, men har fått navnet **jordflatbelg** på bokmål i *Den store nordiske floraen* (1994). Jeg vet ikke riktig hva som er ”best” eller ”verst”. I den svenske utgaven av

Den nya nordiska floran (2003) har den fått navnet **knölvial**, og det er vel kanskje ikke stort bedre, men noe må jo planta hete både her og hos naboen. Jeg føler meg i dette tilfellet mest bekvem med det vitenskapelige *Lathyrus tuberosus*.

På siloen fant jeg aldri arten i blomst, men bladverket var lett kjennelig. Bladene ender i greina klengetråd og har ett par, litt breie, småblad. Stengelen er firkanta og er uten vingekanter. Rotknoller er også et kjennetegn, men da må rota først graves opp. Disse skal forresten være spiselige. Knollskolmen vokste i en fin klon i krattkanten mot møllerboligen, og jeg våget meg på å ta en liten bit av planta hjem til Porsgrunn og, som Lise alltid sa,

”ga den et godt hjem”. Der slo den godt til og blomstret året etter med relativt store og nydelige mørkt rødrosa blomster. Den viste også evne til spredning via underjordiske renninger og dukket snart opp både her og der i bedet. En tørkesommer tok imidlertid knekken på den. Den forsvant også etter noen år på toppen av skrenten på siloen. Her blei den sannsynligvis skygga ut, og jeg fikk aldri se den i blomst på min egen ”locus classicus”.

”Jordflatbelg, den vokser på Karljohansvern i Horten,” sa Trond.

Da hadde jeg fått nytt kamera og blei med min ”varslervenn” Trond til Horten. Der viste han meg skjønnheten. Et vakkert skue! Ei ”eng” like inntil badestranda der veien ut mot Møringen slutter med gode parkeringsmuligheter for både badende og botanikere, står full av en eller muligens flere arter av bjørnebær, og dersom du kommer dit rundt midtsommer, har jordflatbelgen, jordskolmen, knollskolmen, knölvialen eller hva du vil kalle den, kanskje begynt å blomstre og løftet sine vakre blomsterhoder over det piggete bjørnebærlandskapet.

Litteratur

- Bjørndalen, Jørn Erik. 1971. *Møllefloraen i Skien*. Blyttia 29, 99-108. Universitetsforlaget.
 Lid, J. 1963. *Norsk og svensk flora*. Det Norske Samlaget, Oslo.
 Lid, J. & Lid, D.T. 2005, *Norsk flora* 7. utg. v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.
 Mossberg, B. & Stenberg, L. 1994. *Den store nordiske floraen*. Wahlström & Widstrand. Gyldendal.
 Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003. *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand.

Jordflatbelg *Lathyrus tuberosus*. Foto: Norman Hagen

Utover sommeren blomstrer den i mengder blant bjørnebæra som hekter seg opp i alt av tekstiler der den kommer til. Men det er verdt å ta turen om du ønsker deg et nærbilde av en nydelig ertebelomst.

Du kan selvfølgelig leite opp en eller annen av alle de lokalitetene som er angitt hos Lid, men Karljohansvern byr på reine ”drive-in”-lokaliteten. Ved siloen på Bøle er den som nevnt borte, og hvordan det er på de andre kjente funnstedene har jeg ingen kunnskap om.

Dessuten er Horten og særlig områdene rundt Karljohansvern et fint sted å botanisere i, – med mange sjeldne arter å finne.

TRUETE OG TRUENDE SKJERMPLANTER

Kristin Steineger Vigander

Jeg har i et par nummer av *Listéra* skrevet litt om den spennende, vanskelige og varierte skjermplantefamilien og har hittil presentert 13 forskjellige hjemlige arter.

I denne artikkelen vil jeg ta for meg noen arter som er truet og noen som er truende. Beskrivelse av krusfrø *Selinum carvifolia* som er nær truet (NT) overlater jeg til Roger Halvorsen, som har skrevet en egen artikkel om denne planten et annet sted i bladet.

Her er en repetisjon av noen av

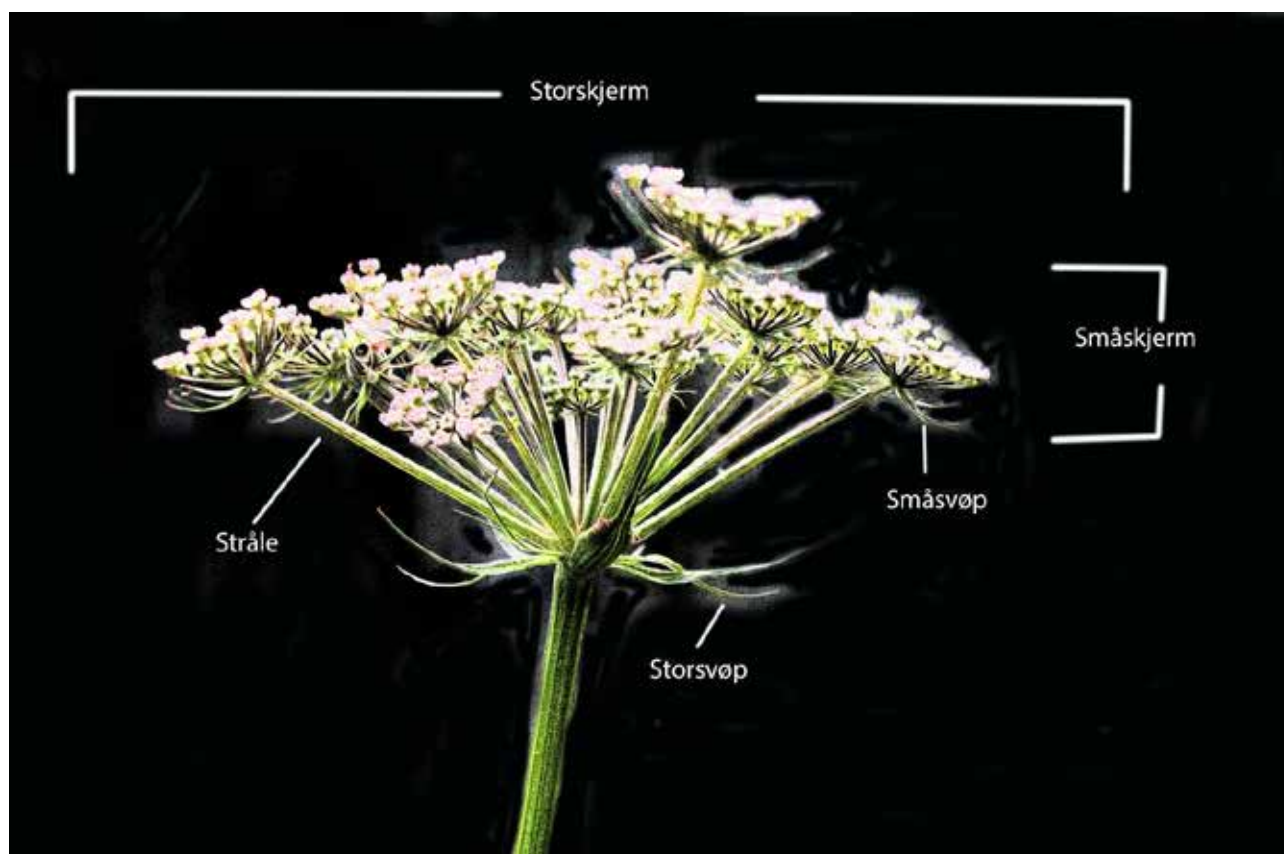
de viktigste karaktertrekkene når vi skal bestemme en skjermplante, nemlig skjermene og svøpene. Men bladformen og voksestedet er også viktig informasjon.

TRUETE SKJERMPLANTER

Hvitrot *Laserpitium latifolium*

Hvitrot er en sjelden, nesten hårløs og flerårig skjermplante som vokser i småskog og lunder langs kysten fra Vestfold til Vest-Agder.

Hvitrot er vurdert som sårbar (VU=vulnerable) på grunn av pågående tilbakegang.

Hvitrot kan bli opptil 150 cm høy.

Hvitrot har karakteristiske blågrønne blad med hjerteformet grunn.

Hvitrot har hvite eller lett rosa blomster.

Fruktene har fire vingekantete ribber.

Hvitrot har fem kronblad med innoverbøyd spiss.

Hvitrot kan bli opptil 150 cm høy. Den er lett gjenkjennelig på grunn av størrelsen, og ikke minst på grunn av de karakteristiske blågrønne, avrundete bladene med hjerteformet basis.

I juli og august kan vi se de hvite eller lett rosa blomstene som har fem frie kronblad med en innoverbøyd spiss. Blomsterstanden er 20-30 cm bred, og den har både storsvøp og småsvøp.

Hvitrot krever næringsrik jord, og vi finner den helst på kalkrik grunn. Mer enn 50% av bestanden finnes i Grenland, og det er mange registrerte forekomster av planten i Porsgrunns-området. Selv har jeg fått oppleve hvitrot i Brevik og på Mule Varde, men jeg har også sett fine forekomster i Sverige.

Roten inneholder aromatiske stoffer, og derfor har planten tidligere vært brukt i medisin, spesielt til behandling av dyresykdommer.

Vasskjeks *Berula erecta*

En annen truet skjermplante er vasskjeks. Dette er en plante som vokser i vann eller på svært fuktig grunn. Knut Fægri skriver i sin *Norges planter*: ”Blant de mange regler Linné ga sine elever, var også den at skjermplanter som vokser i vann alltid er giftige”. Selsnepe er selvsagt den farligste, men vasskjeks hører også til dem som har vært ansett for å være giftige. Planten lukter sterkt av selleri, den er

Vasskjeks har hvite blomster i skjerm.

Overvannsbladene har eggformete og tannete småblad.

Vasskjeks finnes ofte ved bekker og grøfter.

Unge skudd av vasskjeks, under vann

næringskrevende og finnes oftest ved bekker og grøfter.

Vasskjeks har hvite blomster i skjerm, og planten kan bli opptil en meter høy. Vannbladene er 2-3 ganger finnete med linjeformede småblad. Overvannsblad er finnete med 5-10 par eggformete, tannede småblad.

Vasskjeks har tidligere vært kjent fra 25 lokaliteter, men hadde frem til 1990 tilbakegang, antakelig pga. opphør av beite, samt nedbygging og drenering av voksesteder. Etter 1990 har arten – antakelig på grunn av temperaturøkning, spredning med fugl og med havstrømmer – hatt en viss fremgang, men er fortsatt svært sjelden og er vurdert som sårbar (VU=vulnerable). Siden 2001 er vasskjeks fredet i Norge.

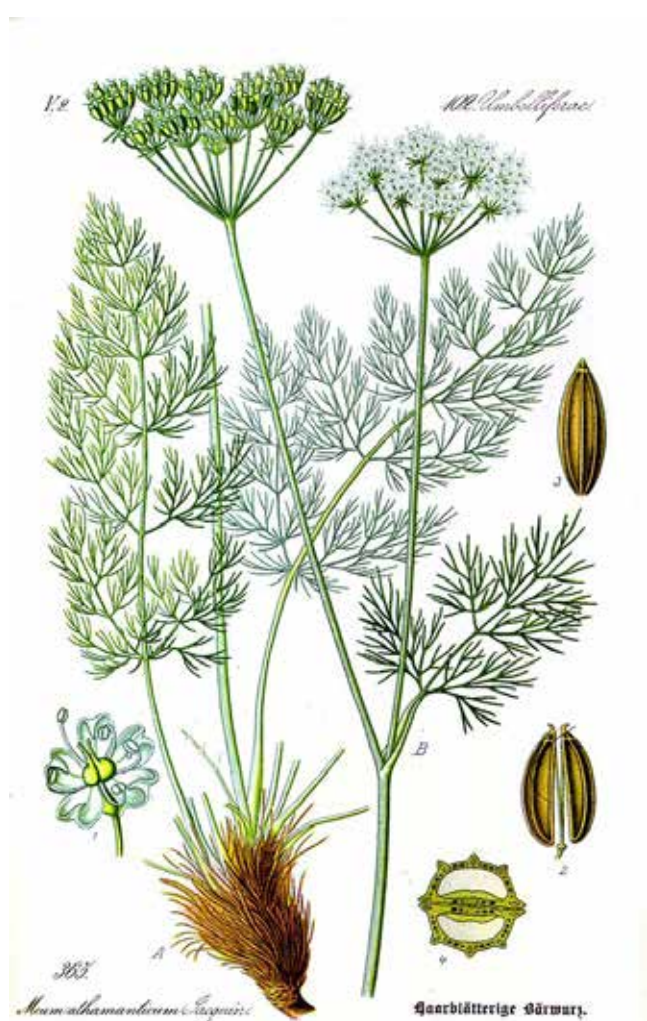
Bjørnerot *Meum athamanticum*

Bjørnerot er en skjermplante jeg aldri hadde hørt om og derfor har jeg heller ikke egne bilder av denne planten. Men bjørnerot hører hjemme i denne artikkelen, da dette er en truet skjermplante i norsk natur. Og ingenting lærer man mere av enn å skrive om emnet.

Så jeg leser hos Fægri: ”Vanligvis er det reservert for vannplanter å ha blad med trådsmale avsnitt som er brøkdeler av en millimeter tykke. Men blant skjermplantene har vi en del landplanter som har luftblad av samme type. I kjøkkenhagen har vi for eksempel dill av denne typen. Bjørnerot har sin plass i prydhagen – de mørkegrønne, sterkt oppdelte bladene er ikke uten dekorativ verdi,

Bjørnerot har mørkegrønne, langstilkete blader med trådsmale fliker. Foto: Karen Helene Lund

Illustrasjon hentet fra wikiwand.com

men blomstene er i grunnen ikke noe særlig bedre enn hos skjermplanter flest”.

Bjørnerot er en flerårig plante som blir opptil 40 cm høy. De mørkegrønne, langstilkete bladene sitter stort sett ved grunnen og nederst på stengelen. De er 2-3 ganger delte, med hårfine, 2-5 mm lange fliker. Skjermene har hvite blomster. Storsvøp mangler, men under de små skjermene finner vi småsvøp.

Bjørnerot har også vært kalt karriplante, noe som skyldes den utpregete karrilukten, som kan komme fra bladene. Finhakkete blader har da også vært brukt som krydder og smakstilsetning i matlaging.

Opprinnelig hører bjørnerot til i fjellstrøk i Mellom- og Sør-Europa. Antakelig ble den innført til Norge av munkene på 1200-tallet, og regnes nå som en hjemlig art her. I dag vurderes arten som sårbar (VU), fordi det er svært få igjen av de gamle lokalitetene som gjerne er knyttet til sårbare naturtyper i tilbakegang.

TRUENDE SKJERMPLANTER

Hittil har jeg presentert noen av våre hjemlige arter i skjermplantefamilien *Apiaceae* (eller *Umbelliferae*). Vi vet jo godt hvilken trussel fremmede invaderende planter kan utgjøre for norsk natur, så her skal jeg ta for meg et par av de truende artene vi har fått inn i landet, nemlig hagepastinakk og kjempebjørnekjeks.

Hagepastinakk *Pastinaca sativa* var. *hortensis*

Når jeg kjører rundt i området der jeg bor i Bærum, er det et skremmende syn som møter meg om sommeren: ”Den gule fare”. Den består i stor grad av russekål *Bunias orientalis* og kanadagullris *Solidago canadensis*, men i de senere årene har også hagepastinakk gjort et stort inntog.

Hagepastinakk har gule skjermmer.

Denne planten er innført som grønnsakplante, men trolig også med ballastjord og gressfrø. Den er svært konkurransedyktig og fortrenger stedege planter. Dette er særlig skummelt langs kysten og på øyene i Oslofjorden, der den etablerer seg på grunnlendt kalkmark og utgjør en stor trussel for vår sårbare og sjeldne flora. Fremmedartdatabasen anslår en fordobling av utbredelsesareal i løpet av de neste 50 år.

Pastinakk er en toårig plante som kan bli over en meter høy. Roten er

grov og gulhvit, kronbladene er gule. Som oftest mangler planten stor- og småsvøp. Frukten er 4-7 mm lang og eggformet, flat og blek med vingekantete kantribber og tydelige oljekanaler.

Det finnes to varieteter av pastinakk: Villpastinakk *Pastinaca sativa* var. *sativa* og hagepastinakk *P. sativa* var. *hortensis*. Begge er fremmede innførte arter, men det er bare hagepastinakk som regnes som en invaderende art med høy risiko i norsk natur. Forskjellen på disse to ligger først og fremst i behåringen: Villpastinakk er mykhåret med lange, bøyde hår på stengel og bladskaft, mens hagepastinakk er ruhåret med korte, rette hår.

Pastinakk har en plantesaft som inneholder furanokumariner. Hvis man berører planten i sterkt solskinn, kan dette medføre alvorlige hudirritasjoner.

Stengelen til hagepastinakk er ruhåret med korte hår.

Kjempebjørnekjeks *Heracleum mantegazzianum* og trossøpalme *H. persicum*

I slekta *Heracleum* har vi fire arter i Norge: bjørnekjeks *H. sphondylium*, som har to underarter: kystbjørnekjeks *H. sphondylium* ssp. *sphondylium* og sibirbjørnekjeks *H. sphondylium* ssp. *sibiricum*, og kjempebjørnekjeks *H. mantegazzianum* og trossøpalme *H. persicum*.

Kjempebjørnekjeks *H. mantegazzianum*
Foto: Eli Fremstad (Artsdatabanken)

Det er bare de to siste som regnes som fremmede arter. Til gjengjeld er dette to av de mest truende skjermplantene vi har, med stort invasjonspotensiale. De blir begge kjempehøye (opp til 4-5 meter) og har store hvite skjermer. Disse to plantene skaper store problemer i naturen: De endrer voksestedenes struktur og fortrenger hjemlige arter. De har allelopatisk effekt, som betyr at de påvirker spiring, vekst, overlevelse og reproduksjon av andre organismer i form av biokjemiske stoffer. I tillegg hybridiserer de med sibirbjørnekjeks, så artsbestemmelse kan noen ganger være vanskelig,

Tromsøpalme *H. persicum*

selv for botanikere.

Det legges ned store ressurser for å bekjempe dem, både med frivillige dugnader og med statlige bidrag.

Kjempebjørnekjeks og tromsøpalme kan være vanskelige å skille fra hverandre, for det finnes en del avvikende former, i tillegg til krysninger. Det er ikke absolutt nødvendig å kunne forskjellen på disse to når det gjelder bekjempelse, da begge er fremmede arter, uønsket ute i naturen og bekjempelsesmetodene er de samme.

Kjempebjørnekjeks har store blader og kun ett bladpar per stilk,

mens tromsøpalmen har store blader og flere bladpar per stilk. Med disse to truende planteartene i norsk natur er min lille artikkelserie om skjermplanter avsluttet. Den spennende og mangfoldige skjermplantefamilien omfatter altså både store og små, sjeldne og vanlige, truede og truende planter, og noen er svært attraktive som nyttevekster og til matlaging. Men vi må fortsatt ikke glemme at noen av de aller giftigste plantene vi har i norsk natur nettopp tilhører skjermplantefamilien.

Kilder:

Fægri, Knut. 1970. *Norges planter*. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo.

Lid, Johannes og Tande Lid, Dagny, 2005. *Norsk flora*, 7. utgave v/Elven, Reidar. Det Norske Samlaget, Oslo.

Artsdatabanken.no

<https://www.rolv.no/>

<https://www.trondheim.kommune.no/org/naring-samferdsel-klima-og-miljo/miljoenheten/faktaark-om-natur-miljo-og-helse/bjornekjeks/>

Den virtuelle flora <http://linnaeus.nrm.se/flora/>

<https://luontoportti.com/no/t/1079/hvitrot>.

NYTT FRA STYRET HØSTEN 2021

Ved Bjørn Erik Halvorsen

Høsten 2021 kom optimismen tilbake til Norge. En-meteren ble avviklet og det ble mulig å leve normalt igjen, uten munnbind. Gleden varte fram til november. Da begynte COVID-tilfellene å øke igjen, samtidig som andre virus vakte bekymring. Er det da trygt å gå i gang med medlemsmøter igjen? Styret i TBF har satt opp to medlemsmøter på senhøsten 2021. Dette er status når denne teksten skrives. Denne *Listéra*-utgivelsen kommer på julemøtet og da vet vi om disse møtene lot seg gjennomføre.

Årsmøtet ble gjennomført sent i år. Det ble gjennomført 19. mai på Teams. Da er spørsmålet om vi bør gjennomføre nett-møter også i framtiden. På årsmøtet 19. mai i år var 15 medlemmer pålogget. Årsmøtet året før ble holdt på Hotell Fritidsparken i Skien 21. februar, og der stilte 21 medlemmer opp. Når en ser på hvem som var pålogget 19. mai i år så var det en økning i tilleggsmemberer fra andre kanter av landet, men det var en klar reduksjon i antall lokale medlemmer. Styret ser det som viktig at foreningens hovedmedlemmer får glede av TBFs tilbud. Derfor vil TBF tilstrebe å benytte hovedsakelig fysiske lokaler på møtene framover.

Sommeren 2021 var en usedvanlig frodig sommer på våre kanter. Det kom nedbør på gunstige tidspunkt. Dette varte fram til sensommeren som ble svært tørr. Soppturen i

september måtte avlyses på grunn av tørken. Ellers ble alle oppsatte turer gjennomført med unntak av vårturen til Røsaker. COVID-smittetrykket var fortsatt for høyt på dette tidspunktet. Det ble gjennomført tre turer på Villblomstenes dag i Telemark. Dette er flere enn i 2020, for da ble det ikke gjennomført noen turer. Men, tre turer er mange færre turer enn TBF har kunnet tilby tidligere år på denne dagen.

NBF gjennomførte landsmøtet nest siste helg i oktober. Det ble holdt i Oslo. Fra TBF stilte David Mundal og Bjørn Erik Halvorsen. Roger Halvorsen ble utnevnt til æresmedlem på møtet. Roger er en person som har hatt enorm betydning for både TBF og NBF. Dette var vel fortjent!!! På årsmøtet ble det vedtatt nye regler for medlemstyper og kontingentsatser. Familiemedlemmer skal avvikles. De som er familiemedlemmer i dag, blir endret til B-medlemmer (hovedmedlem uten Blyttia). Alle kontingentsatser harmoniseres på tvers av alle grunnorganisasjoner og skal bestemmes sentralt på NBFs landsmøte. TBFs delegater stemte mot disse forslagene. Dette vil kreve endringer i TBFs lover. Dette blir sak på TBFs årsmøte.

Da må vi se fram mot året 2022 og håpe at møter og turer kan gjennomføres tilnærmet som før pandemien! Styret jobber med å arrangere ukestur igjen, også.

PUSLEPLANTENE FIRLING OG VASSKRYP VED GORNINGEN I SILJAN HØSTEN 2021

Øystein Nilsen

I *Listéra* nr. 1-2020 er det fortalt om en masseforkomst av firling *Crassula aquatica* i nærheten av demningen i Gorningen sensommeren 2019 etter at vannet hadde vært sterkt nedtappet i lengre tid. Det ble den gang også funnet et titalls eksemplarer av vasskryp *Lythrum portula* på samme sted, en art som ikke hadde vært registrert ved Gorningen tidligere.

Begge er ansett som truede arter i Norge og er oppført på rødlista fra 2015 som sårbare (VU).

Alle funnregistreringer av firling og vasskryp ved Gorningen frem til 2021 er gjort på vestsiden av dammen, sannsynligvis samme sted hvor Finn Wischmann fant firling da han besøkte Siljan i årene 1953/54.

Området er markert med en A på kartet nedenfor.

Vasskryp *Lythrum portula*

Sommer/høst 2021

Under det meste av sommeren og høsten 2021 har vannstanden i Gorningen vært holdt ganske lav, men gjennom-gående antakelig noe høyere enn den var i 2019.

Også dette året har det vært masseoppblomstring av firling på vestsiden av demningen, slik det er sett der tidligere, i enorme mengder, ikke bare på stranden, men også langt utover i det grunne vannet.

Vasskryp ble også funnet på stedet, men det synes å være færre planter i år enn i 2019.

Langs vannet på norøstsiden av demningen og opp til halvøya Børja er det flere viker og strandområder hvor en skulle tro at det i det minste fantes firling, særlig med henblikk

Firling *Crassula aquatica*

Firling vest for dammen (område A)

på mengdene som vokser bare noen få hundre meter unna. Jeg går i dette området ganske ofte, men har aldri tidligere observert noen av disse rødlista plantene på østsiden av demningen.

I år saumfarte jeg de aktuelle områdene fra demningen og opp til Børja igjen:

Evjesoleie *Ranunculus reptans* vest for dammen (område A)

Følgearter fra område A på vestsiden av dammen

Stranden fra demningen og til nordsiden av båthuset er en mye benyttet badeplass om sommeren. Med unntak av et lite stykke inn mot demningen finnes det ikke vegetasjon på dette området.

Vika merket med B på kartet består for en del av ganske grov grus. Her sto de vanlige følgearter til firing, som evjesoleie *Ranunculus reptans*, sylblad *Subularia aquatica* og småslirekne *Persicaria minor*, men ingen firing eller vasskryp.

Videre opp mot Børja er det ingen grunne partier, men for det meste bratt fjellgrunn som går brådypt ned i vannet.

Vasskryp *Lythrum portula* ved Børja (område C)

Vasskryp *Lythrum portula* i område C på kartet

Vik på nordsiden av eidet (område D)

Bilde fra område C (på sørsiden av eidet)

Småslirekne *Persicaria minor* i område D

Fra stien langs vannet er det anlagt en trebru ut til Børja, da vannet til tider kan gå helt over eidet. På hver side er det langgrunne vikler med stein og mudderbunn.

Område C – sørsiden av eidet

Sist jeg var på Børja, i 2019, fant jeg ikke spor etter firling eller vasskryp noen steder.

På sørsiden av eidet var det i år firling langs hele vika – tett i tett – omtrent som nede ved demningen.

Enda mer overraskende var det å finne mengder av vasskryp her – i

tusentall – spredt over hele området.

Som bildene viser, var vasskryp vel så dominerende som firling på dette stedet.

Område D – nordsiden av eidet

Fra forekomsten på sørsiden og over eidet til sandstranden på nordsiden er det ikke stort mer enn omtrent 20 meter.

På nordsiden av eidet fant jeg pussig nok ikke et eneste eksemplar av verken firling eller vasskryp, dette på tross av rikelig av følgesartene evjesoleie, sylblad og småslirekne,

samt åkermynte *Mentha arvensis* og veikveronika *Veronica scutellata*.

Gorningen

Gorningen er et stort vann og har flere andre områder som synes å ha gunstige bunnforhold for disse pusleplantene. Spesielt nedenfor Austad, på vestsiden av vannet, ser

det ut til å være mye langgrunne med sand- og mudderbunn.

Områdene på Austadsiden av vannet tror jeg egentlig ikke er mye besøkt, og kanskje er det en ide å foreta en grundigere florakartlegging her til sommeren.

Kart over sørligste delen av Gorningen

STATUSRAPPORT HØSTEN 2021 OM BAKKEKLØVEREN *Trifolium montanum* PÅ EIDANGER JERNBANESTASJON

Av Bjørn Erik Halvorsen med hjelp fra Kjell-Henrik Semb

I *Listéra* 2021-1 skreiv jeg om begivenhetene knyttet til bakkekløveren på Eidanger jernbanestasjon. Her kommer en rapport om hva som har skjedd siste halvår.

Jeg avsluttet artikkelen i *Listéra* 2021-1 med at jeg hadde sendt søknad til Miljødirektoratet om å kunne flytte plantene til den planlagte slåtteeenga. 6. mai overførte Miljødirektoratet saken til uttalelse hos statsforvalteren i Vestfold og Telemark. 7. juni fikk vi endelig svar fra Miljødirektoratet om at bakkekløveren kunne flyttes til ny slåtteeeng som opparbeides i Eidanger sandtak.

I reguleringsplanen for Eidanger sandtak er det en del naturområder som skal tas vare på, blant annet skal deler av sandtaket/sandryggen tas vare på som leveområde for sjeldne insekter. I tillegg til dette skal den nye slåtteeenga opparbeides. Når disse tiltakene blir ferdigstilt er usikkert. Ved høring av planen kom det inn flere protester som hverken utbygger eller Porsgrunn kommune kunne akseptere. Saken ble derfor oversendt til Statsforvalteren for avgjørelse. Avgjørelsen har enda ikke kommet, og fremdriften i regulering- og byggesaken er fremdeles uviss.

Naturområdene som skal ivaretas og slåtteeenga som skal etableres er egentlig ikke omfattet av protestene,

men kan selvfølgelig ikke realiseres før planen er endelig godkjent. Plantene kunne altså ikke flyttes til ny slåtteeeng i 2021, og det er fortsatt usikkert når dette kan skje.

Det er nå stort press på å få reguleringsplanen ferdig fordi man ønsker å komme i gang med 4-felts E18 gjennom Porsgrunn kommune til vinteren. Store deler av den nye veien skal gå i tunnel, og noe av steinmassene fra sprengningene skal benyttes til å heve terrenget i Eidanger sandtak før det etableres nye boligområder der.

Man kunne ikke være sikker på hva som ville skje med stasjonsområdet på Eidanger stasjon i løpet av kommende vinter. Det er mest sannsynlig at det får ligge urørt inntil neste sommer. Men, man hadde ingen garantier for dette, og det ville være umulig å flytte bakkekløverplantene på vinterstid.

Porsgrunn kommune ved miljørådgiver Kjell-Henrik Semb ga derfor TBF et midlertidig felt på Eidanger kirkegård. Dette feltet er merket med sperrebånd for å hindre at gartnere eller plenklippere skal gjøre inngrep der av uvitenhet. Til dette området kunne vi flytte plantene, og TBF skulle få beholde området fram til den nye enga ble ferdig.

10. august ble plantene flyttet. Charlotte Bakke, Bodil Åsheim, Åse Halvorsen, Odd Magne Langerød og Bjørn Erik Halvorsen hjalp til med å flytte plantene. Dette var et utfordrende arbeid, for plantene sto i hardpakka grus og stein. Det var vanskelig å få en spiss spade ned i bakken, og selv med spett måtte vi holde på en stund. 13 av plantene vi gravde opp ble plantet på Eidanger kirkegård samme dag. Hullene ble grundig vannet før plantene ble satt ned, og det ble en del vanningsturer i ukene etter fram til normal høstnedbør begynte å komme.

Bakkeklover *Trifolium montanum*

Fra før sto det en bakkekloverplante i ”Her-hos-oss bedet” på Mule Varde, som for over 20 år siden var hentet på Eidanger stasjon. Den fikk nå selskap av en plante til.

To planter ble også satt ned i hagen til Åse og Magne. Resten av plantene, i hovedsak mindre skudd, står fortsatt på Eidanger jernbanestasjon som, om mulig, en ekstra sikkerhet.

Det var god frøsetting på plantene i år. Vi samlet frø. Det ble også sendt frø til Kristina Bjureke på Naturhistorisk museum på Tøyen for oppbevaring i frøbanken der.

Dugnadsgjengen

LANDSMØTEVEDTAK NBF

Litt om vedtak på landsmøtet i Norsk Botanisk Forening 22. – 24. oktober 2021

Roger Halvorsen

TBF var representert på landsmøtet med to delegater, Bjørn Erik Halvorsen og David Mundal, og en ”observatør”, Roger Halvorsen. Sistnevnte var tydeligvis innkalt av ”andre grunner”. Han var gitt både tale- og forslagsrett, men ikke stemmerett på møtet.

Noen av de viktigste vedtaka som blei gjort på møtet var de forslaga som omhandlet medlemskontingenten. I regi av styret blei det fremma forslag om at det nå bare skal være fire kontingentkategorier i NBF, og de skal være like prismessig for alle grunnorganisasjonene. Kategoriene er:

A-medlemskap, d.v.s. medlemskap med *Blyttia*

B-medlemskap, d.v.s. medlemskap uten *Blyttia*

C-medlemsskap, d.v.s. ekstra medlemskap i en annen grunnorganisasjon enn der hvor man har hovedmedlemskapet sitt.

Studentmedlemskap.

Forslaget blei fremma av hovedstyret som nevnt, og de blei vedtatt, om enn ikke enstemmig. Forslaget var fremma av hovedstyret for at arbeidet med innkreving av

kontingenten skal bli forenkla, blei det hevda, og siden arbeidet med innkrevingen gjøres i dag med en ekstern systemløsning (Zubarus), ville kostnadene bli mye mindre. Siden det i NBF finnes store variasjoner innen det som har vært av priser for kontingenten i de forskjellige grunnorganisasjonene, ville dette være enklere å få til i en ekstern løsning.

Konsekvensene ved vedtaket gir for noen av grunnorganisasjonene store forandringer for hva hver enkelt medlem skal betale, og det vil i noen tilfeller komme til å virke inn på økonomien. For noen vil det gi dårligere økonomi, og for noen vil det ikke virke inn. Et eksempel på dette er at familiemedlemskap bortfaller. Alle tidligere familiemedlemsskap blir nå ført over til kategorien B-medlem, medlemskap uten *Blyttia*, og vil nå koste 300 kr, hvorav en andel går inn til hovedforeningen. Tidligere har hele kontingenten for familiemedlemskapet gått til grunnorganisasjonen. For TBFs vedkommende kostet familiemedlemskapet før 90.-kr som i sin helhet gikk inn i lokalforeningens regnskap. Nå vil det koste tidligere familiemedlemmer i TBF ca. 3,5 ganger så mye å

være medlem i vår forening. For Rogalandsavdelingen, som har hatt en familiekontingent på 50.-, vil prisen seksdobles til 300.- kr. Vi i TBF (og Rogalandsavdelingen) stilte spørsmål om i hvilken grad tidligere familiemedlemmer, som i realiteten kanskje betalte en medlemsavgift som blei sett på som en støtte til lokalforeningens økonomi, nå vil droppe sitt medlemskap siden ektefelle/samboer jo har et medlemskap som oppfyller ønskene om å være i miljøet. Det er ifølge lovene ikke nødvendig å være medlem i TBF for å komme på møter og turer. Det finnes heller ikke noen lovhjemmel i vedtektene som vil hindre ektefeller/samboere/kjærester som ikke er medlemmer i å delta på f.eks. større arrangementer som ukesturer, men TBF har henstilt til alle som skulle delta på våre ukesturer, at de i prinsippet bør være medlemmer i TBF.

Vi fra TBF mente at kontingentordningen burde være mer lik slik den var tidligere, og "observatøren" foreslo at saken burde utsettes til neste landsmøte, som går av stabelen neste sommer, for at både fordeler og bakdeler kunne utredes. I den forbindelse blei det også fra vår side stilt spørsmål om saken var blitt behandlet på "fysiske årsmøter" i grunnorganisasjonene før landsmøtet og ikke bare på "digitale møter" blant medlemmene på grunn av forholdene med covid19-smitten de siste nesten to åra. Spørsmålet er om "digitale årsmøter" er demokratiske nok siden det er en del medlemmer som ikke

har data eller behersker dette med "digitale møter". (Å måtte ha data eller beherske mediet til slik bruk har aldri vært og kan heller aldri bli et krav for å bli medlem i NBF eller noen annen organisasjon.) La meg nå ile til og si at jeg ikke ønsker at tidligere familiemedlemmer forlater TBF på grunn av det vedtaket som er gjort siden NBF som organisasjon trenger så mange medlemmer som mulig for støtte for det arbeidet som de utfører.

Et annet merkelig forslag om lokaltidskrifter blei fremma på møtet. Det blei foreslått at B-medlemmer, altså medlemmer som ikke har *Blyttia*-abonnement, heller ikke skulle få tilsendt lokaltidskriftet i sin grunnorganisasjon. Siden TBF er en av grunnorganisasjonene som har færrest A-medlemmer, ville det bety at svært mange TBFere ikke ville få *Listéra* fordi de ikke abonnerte på *Blyttia*(?). Argumentet fra forslagsstiller var i starten at mange medlemmer, særlig av de yngre, ikke leste lokaltidsskriftet og bare kastet det i papirkorga. Dette var ressursøding med trykkingsutgifter og porto. Jeg tror personlig at både *Listéra*, *Grobladet* (Rogalandsavdelingen) og *Firbladet* (Østlandsavdelingen) blir lest av de fleste. Vi protesterte, og løsningen blei at det i vedtektene (?) er nedfelt et krav(?) om at de av medlemmene som ikke vil ha lokaltidsskriftet, må melde det inn til styret i grunnorganisasjonen, slik at de skal slippe å motta det. (Lavere kontingent? Nei!).

Vi, representantene fra TBF, mente at dette med lokaltidsskrift ikke var noe som overhode angår hovedforeningen og at dette punktet i vedtektene bør strykes. Det er helt unødvendig!!! Forslaget med endring blei vedtatt mot TBFs stemmer. Dette vil helt sikkert bli tatt opp på et møte i TBF, i alle fall på neste "fysiske" årsmøte i foreningen, og bringes videre til neste landsmøte som et endringsforslag av vedtektene. Foreløpig pålegger de nye vedtektene at du som medlem i TBF må melde fra hvis du ikke ønsker

Listéra. Det er selvfølgelig klart at der flere i familien er medlemmer i TBF, kan vi spare utgifter ved å sende bare ett *Listéra* til familien. (Billigere kontingent? Nei det åpner ikke de nye vedtektene for! Vi skal vel likevel få orden på dette punktet i vedtektene?)

Utfordringen blir for dem som skal sende ut lokalbladet. I dag skriver TBF ut etikettene fra Zubarus-løsningen, og det er lite trolig at merket for ja/nei til lokalbladet blir lagt inn i denne løsningen.

SOPP SOM DANNER HVILESTADIUM (SKLEROTIER)

Kåre Homble

Dette er funnet av Siv Moen på ei bøkegrein på bakken i bøkeskogen som Per Marstad kaller Vestfolds fineste bøkeskog, på Taranrød i Tønsberg. Foto: Kåre Homble

RETTELSER FRA LISTÉRA NR. 2 - 2020

Roger Halvorsen

I forrige nummer av *Listéra* skreiv jeg om noen rettelser for noe jeg hadde skrevet i nr. 2-2020.

En av rettelsene blei feil likevel. Det gjaldt den hebraiske skrivemåten for det gamle navnet dudaim på *Mandragora autumnalis* (som altså ikke var *M. officinarum*). Slik rettelsen blei skrevet i siste *Listéra* var den ikke rettet. Det skulle vært skrevet slik: הַדּוּדַיִם. Det var skrevet slik: מֵיֵאֲדוּדָה. Ordet skal på hebraisk leses fra høyre mot venstre. Jeg tør vel kanskje tro at feilen ikke utgjorde noe leseproblem for *Listéras* lesere, men altså... for ordens skyld.

Den andre tingen jeg skulle sjekke opp var hvilken kongsllysart fra Holmestrand som var vist på bildene. Arten blomstret rikt i år som tidligere år, og da jeg sjekket

grundig, stemte alle kjennetegn med melkongsllys *Verbascum lychnitis*. Her kan nevnes noen kjennetegn: Blada er omtrent snaue på oversida og melet filthåra under, krona er gul og kjertelprikka, pollenknappene sitter på tvers av pollentrådene og de nedre pollenbærerne er tydelig håra på trådene, men ikke på knappene. Tegningen i *Den nya nordiska floran* (2003) stemmer helt med eksemplarene fra Holmestrand både når det gjelder habitus, blomster og støvbærere.

En forvekslingsart kan være praktkongsllys *V. speciosum* som, slik Lid skriver, nøkler til *V. lychnitis*. Den er ytterst sjelden i Norge og, ifølge Lid, bare funnet en gang, i Sandefjord. Melkongsllys har i dag gode forekomster sør i Holmestrand.

FLASKEBOTANIKK ELLER MIKRODRIVHUS?

Flaske med plante funnet liggende i en sump, Svenner juni 2015. Foto: Norman Hagen

ÆRESMEDLEM NBF

Nye æresmedlemmer og ildsvever i Norsk Botanisk Forening

Kristin Steineger Vigander

På grunn av pandemien fikk ikke Norsk Botanisk Forening arrangert det ordinære landsmøtet i 2020. Det ble derfor innkalt til et ekstraordinært landsmøte i Oslo helgen 22.-24. oktober. På dette møtet ble det utnevnt 3 nye æresmedlemmer og en ildsveve.

Per Madsen fra Østlandsavdelingen ble utnevnt til ildsveve.

De utnevnte æresmedlemmene var Per Arvid Åsen (2019) Agder botaniske forening, Tore Berg (2020) fra ØLA og Roger Halvorsen (2021) fra Telemark Botaniske Forening.

Jeg hadde fått det ærefulle oppdraget å holde en tale for og overrekke diplomtet til Roger, og her vil jeg gjengi den talen som ble holdt for ham:

Når jeg tidligere har hørt eller lest taler om eller for botanikere, har det gjerne vært nekrologer eller minneord. Derfor er det nå ekstra hyggelig og en stor ære for meg å få lov til å si noe pent om en som er høyst levende, og som betyr mye for botanikken.

I 1980 ble Telemark Botaniske Forening startet på initiativ av en liten venneflokk. Og en av initiativtakerne var Roger Halvorsen som deretter har vært leder av TBF i mange år og som også har vært en sentral person i oppbyggingen

av fylkeslaget. Han er opptatt av politiske spørsmål rundt miljø og botanikk, og har sittet i Hovedstyret i mange år.

Telemarks botaniske medlemsblad *Listéra* var det også Roger som var med å starte for 35 år siden. I begynnelsen var dette kun et meldingsblad, men har utviklet seg til å bli et botanisk tidsskrift som utkommer to ganger i året. Dette bladet hadde ikke vært det samme uten Rogers artikler. Det er mange som sier at det første de leser er hans skriverier, der han boltrer seg med sin botaniske kunnskap. Han skriver om arter, om lokaliteter, om personlige funn, om plantenes navneopphav, om legender og mytologi knyttet til botanikk. Og alt med en personlig vri, et personlig språk (og nåde den som forsøker å rette på dette!), en underfundig humor og en misunnelsesverdige detaljkunnskap som man bare kan fryde seg over.

Og i foredrag omtaler han planter, deres egenskaper og bruk med en så smittende begeistring at alle som hører ham får lyst til å lære.

Roger har et enkeltmannsforetak. Bransjebeskrivelsen er: "Forfatter-skap samt utgivelse av bøker, artikler og lignende. Samt florainvestering og jordbruksvirksomhet".*

Det er vel typisk at når Roger oppretter et enkeltmannsforetak så må han gi det et botanisk navn: *Heracleum* – altså bjørnekjeks.

Men selv om han er en kjempe innen botanikken, er han ikke en kjempebjørnekjeks som vi ønsker å utrydde. Nei, tvert imot, Roger er en sjelden og bevaringsverdige plante.

Roger er en blid og vennlig person og en stor miljøskaper. Han har foretatt et stort antall reiser med botaniske reisemål både i Norge og i nabolandene, og de som har vært med på bilturer med Roger har nok hatt glede av hans sangstemme. Han har en stor forkjærlighet for folkeviser og for svenske ballader. Roger tenker botanikk. Han ER botanikk.

Roger er en verdig kandidat til Norsk Botanisk Forenings æresmedlemskap.

Gratulerer, Roger, med denne ærefulle tittelen.

* Redaksjonen (og Roger selv) har diskutert denne ordbruken. Hva menes med florainvestering? Forfatteren oppfatter at Roger samler på floraer og ser dette som en investering. Andre i redaksjonen har ønsket å endre ordet til florainventering (dvs en optelling eller undersøkelse av vår flora).

Forfatteren ønsker å opprettholde begrepet florainvestering, av to grunner:

1. Det var det uttrykket som ble brukt i talen til Roger.

2. Det er dette ordet som er brukt i bransjebeskrivelsen av Rogers firma i Brønnøysundregistret. Om dette beror på en misforståelse eller trykkfeil vites ikke. Men det er nå engang det som står der.

Roger som kunne velge bok fra Jan Wesenberg

Roger som mottok diplom fra Kristin

Returadresse: Telemark Botaniske Forening, Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn

INNHold	Side
Våren begynner om høsten, dikt av <i>Dagny Tande Lid</i>	3
To spredningsvillige storkenebbarter i hagen: Brunstorkenebb <i>Geranium phaeum</i> og sibirstorkenebb <i>Geranium sibiricum</i> , av <i>Roger Halvorsen</i>	4
Orkidetfeltet, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	7
Åkerbær <i>Rubus arcticus</i> , finnenes mesimarja eller om du vil: honningbær, av <i>Roger Halvorsen</i>	8
Bjørk er bjart er lys – er Nordens tre, av <i>Anders Often</i>	12
Brunkløver <i>Trifolium spadiceum</i> , av <i>Roger Halvorsen</i>	17
Presseklipp En skummel plante, av <i>Sigmund Tvermyr</i>	20
Om krusfrø <i>Selinum carvifolia</i> L., både på strandenger, tørrenger og skogkanter, av <i>Roger Halvorsen</i>	22
<i>Listéra</i> for 20 år siden. Tre spede bladmoser på lauvtrestammer. Brodetråklepose <i>Pseudoleskeella nervosa</i> , yngleknoppmose <i>Platygyrium repens</i> og ospemose <i>Pylaisia polyantha</i> , av <i>Kåre Homble</i>	32
<i>Lathyrus tuberosus</i> , et syn for badegjester i Horten, av <i>Roger Halvorsen</i>	37
Truete og truende skjermplanter, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	40
Nytt fra styret våren 2021, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	47
Pusleplantene, av <i>Øystein Nilsen</i>	48
Statusrapport høsten 2021 om bakkekløveren <i>Trifolium montanum</i> på Eidanger jernbanestasjon, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i> med hjelp fra <i>Kjell-Henrik Semb</i>	52
Landsmøtevedtak NBF, av <i>Roger Halvorsen</i>	54
Sopp som danner hvilestadium (sklerotier), av <i>Kåre Homble</i>	56
Rettelser fra <i>Listéra</i> nr. 2-2020, av <i>Roger Halvorsen</i>	57
Flaskebotanikk eller mikrodrivhus?	57
Æresmedlem NBF, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	58